

bəylinin “Zaqatala məsələsi” adlı məqaləsi “Azərbaycan” qəzetinin 3 aprel 1919-cu il tarixli 149-cu nömrəsində dərc edilmişdir.

İtibdir

səh. 392. “Nijni Priyutski”: Bakıda, indiki Süleyman Rəhimov küçəsi.

“Bazarnı”: Bakıda, indiki Azərbaycan prospekti.

Çərşənbə axşamı, 22 aprel 1919-cu il, nömrə 163

AZƏRBAYCAN

Gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi, iqtisadi türk qəzetəsidir

İkinci sənəyi-dəvamiyyəsi. Səşənbə, 21 rəcəbül-mürəccəb sənə 1337. 22 nisan 1919 sənə.

Türk və islamlığa müfid məqalələrə səhifələrimiz açıqdır. Dərc olunmayan övraq iadə edilməz. Dərc edilən məqalətin mükafatını idarə təyin edir. Məhəlli-idarə: Bakı, Vorontsovski və Qubernski küçələrin küncündə 4 nömrəli evdə “Azərbaycan” idarəsi. Telefon nömrə 39-60. Tək nüsxəsi 1 manat.

Abunə şəraiti: Bakı üçün 1 aylığı 20 rublə, 2 aylığı 35 rublə, 3 aylığı 50 rublə. Qeyri şəhərlər üçün 1 aylığı 25 rublə, 2 aylığı 45 rublə, 3 aylığı 60 rublə. Elan fiati: birinci səhifədə sətri 4 rublə, axırını səhifədə sətri 3 rublə, itən şeylər və yer axtaranlar üçün 2 rublə.

BİR PIYALƏ ÇAY

Bakı İctimai Yığıncaq Klubunda nisan (aprel) ayının 24-də “İttihad” firqəsi tərəfindən “Bir piyalə çay” məclisi təşkil olunacaq. Səhnə tamaşası Hacıbəyli Bəradərləri müdiriyyətinin mahir artistləri tərəfindən idarə ediləcək. Məhz bu məclis üçün Qarabağdan məşhur “aşıqlar” daha dəvət olunub. Məclisə yalnız dəvətnaməsi olanlar buraxılacaq. İttifaqən [təsadüfən] dəvətnamə almayan zəvəti-möhtərəm [möhtərəm şəxslər] məclisə gəlmək xahişində olsalar, dəvətnaməni Parlaman İdarəsində “İttihad” fraksiyonundan ala bilərlər.

“İttihad” firqəsi

DAĞISTANA İMDAD!

Türk Ədəmi-Mərkəziyyət “Müsavat” firqəsinin Mərkəzi Komitəsi tərəfindən intixab olunmuş [seçilmiş] xüsusi bir komisiyon tərəfindən dağıstanlı qardaşlarımız üstünə hücumavər olan [hücum edən] hürriyyət və istiqlal düşməni Denikin qara qüvvəsi ilə hər b etmək üçün Azərbaycan könüllü dəstəsi təşkil olunur. Yazılmaq istəyənlər hər gün Məclisi-Məbusan binasında, “Müsavat” fraksiyonu

mənzilində gündüz saat 8-dən 2-yə və axşam saat 5-dən 7-yə qədər yazıla bilərlər.

ELAN

Ticarət, Sənəət və Ərzaq Nəzarəti bununla elan edir ki, aprelin 28-də gündüz saat 1-də Ərzaq Nəzarəti binasında Olqinski küçə “Natsional” mehmanxanasında aşağıda göstərilən miqdar balıqlar hərrac ilə satılacaqdır:

A) Hissə-hissə:		
1 – Jerex [xəşəm]	2 tara	Vəzni təqribən 6,140 put 11 girvənkə
2 – Sudak [sıf]	3 tara	
3 – Şuka [durnabalığı]	16 tara	
4 – Leş [çapaq]	43 tara	
5 – Sazan [çəki]	169 tara	
6 – Som [naqqə]	52 tara	
7 – Vobla [külmə]	129 tara	
B) Seld [siyənek]	1965 tara	Vəzni təqribən 5413 put

Göstərilən miqdar balıqlar hamısı bir yerdə və ya seldin hamısı iki partiya və qalanları isə əlahiddə satıla bilər.

Satılan balıqlar Vinner şirkəti zavodunun dondurma anbarlarında (İrəvans-

ki, nömrə 2) saxlanır. Tətil günlərindən başqa hər gün səhər 9-dan 12-yə qədər baxmaq mümkündür.

Hərrac aprelin 28-i gündüz saat birə qədər bağlı paketdə göndərilən bəyannamələrlə olacaqdır. Bəyannamələrdə seldin ayrıca və qalan balıqların da ayrıca put qiyməti göstərilməlidir. Qiymət rəqəmlərlə deyil, hərflərlə yazılmalıdır. Bəyannamə ilə bərabər seld üçün on min manat, qalan balıqlara isə iyirmi min manat zaloq verilməlidir.

Bundan əlavə, bəyannamə verənlər şəxslərini isbat edici sənədlər dəxi təqdim etməlidirlər.

Zaloq nağd pullarla, həmçinin mülki qanunlarda göstərilən qaydalar üzrə əmvali-qeyri-mənqulə də [daşınmaz əmlak da] qəbul olunur. Hərracın təsdiq edilməsi Ticarət, Sənəət və Ərzaq naziri tərəfindən olur.

Tətil günlərindən başqa hər gün saat 11-dən 2-yə qədər Ərzaq Nəzarətində 24 nömrəli otaqdan bu barədə lazım gələn müfəssəl məlumat almaq olar.

Nazirin baş vəkili: İmza

DAĞISTANLI

QARDAŞLARIMIZA KÖMƏK!

Hürriyyət və istiqlaliyyət uğrunda qan tökən dağistanlı qardaşlarımıza kömək etmək üçün Parlamanın Bitərəflər firqəsi tərəfindən könüllü dəstəsi təşkil olunur. Könüllülərə əslihə [silah] və pul veriləcəkdir. Arzu edənlər, Parlaman binasında Bitərəflər fraksiyonu odasında (nömrə 4) şöbə zabiti Saleh bəyə müraciət etməlidirlər.

Gündüz saat 12-dən 2-yə;
Axşam saat 4-dən 6-ya.

DAĞISTANA İMDAD!

Ey Azərbaycan cavanları! Aylardan bəri hürriyyət və istiqlaliyyəti uğrunda qəhrəmananə çarpışaraq qan tökən dağistanlı qardaşlarımıza kömək edəlim. Adlarını insan qoyub bir yığın vəhşilər sürüsü təşkil edən canilərin yapmış olduqları zülmətlərə bir nəhayət verəlim. Bu gün dağistanlı qardaşlarımızın hürriyyət və istiqlaliyyətini əllərindən qəsb və onları əsarət zənciri ilə bağlamaq istəyən düşmənlər, yarın da bizim hürriyyət və istiqlaliyyətimizə göz tikərək, bizi də həman aqibətə sövq edəcəkdirlər. Bunun üçün gəlin toplaşalım, silahlanalım dağistanlı qardaşlarımızın imdadına gedəlim. Ta ki yüz minlərcə şühədamızın [şəhidlərimizin] qanı bahasına istirdad etdiyimiz [qazandığımız] və hənzutamamı ilə ləzzətyab olamadığımız hürriyyət və istiqlaliyyətimizi əldən qaçırmayaraq, mübarək əcdadımızın əhfadı [nəvələri] olduğumuzu bütün düşmənlərə isbat etdirəlim. Dinini, millətini sevən, vətəninə məhəbbəti olanlar “Bitərəflər” firqəsi tərəfindən təşkil olunan həman könüllü dəstəyə yazılmalıdırlar. Bu firqə tərəfindən könüllülərə tüfəng, patron və pul veriləcəkdir.

“Bitərəflər” firqəsinin hərbi şöbəsi

TELEQRAF XƏBƏRLƏRİ

Böylə bir şeyiə vardır ki, Vilson işlərin qurtarmasını Lansinq ilə Hauza və qeyri nümayəndələrə həvalə edərək, iyun ayında Amerikaya gedəcəkdir.

Cəmiyyəti-Əqvam nizamnaməsi

İşlər çox olduğundan Cəmiyyəti-Əqvam [Millətlər Cəmiyyəti] nizamnaməsinə baxılmamışdır. Bir çox məsələlər hələ qurtarmamışdır. Heç inanılmır ki, işlər aprelin 25-nə qədər qurtarsın. Aprelin 25-nə, alman nümayəndələrinin dəvət ediləcəyi gün təyin edilmişdir.

Alman nümayəndələri

Teleqrafla xəbər verirlər ki, Versala Sülh Konfransına gəlmək üçün, Alman nümayəndələrinə rəsmi dəvət göndərilib, aprelin 25-i təyin edilmişdir. Klemanso müahidənamənin [sazişin] məmununu onlara oxuyacaqdır və müahidənamənin imza edilməsinin axırıncı müddəti mayın 10-u olduğunu yəqin [qəti] söyləyəcəkdir. (1871-ci sənə Frankfurt müahidənaməsi imza edilən günə.) O zaman sülh elan ediləcəkdir. Yaxud, mütarikənin 72 maddəsinin onlar tərəfindən xələdar edilməsi almanlara təqdim ediləcəkdir. Vücuda gətirilməsi təsəvvür olunan məramnamə bu qərar üzrədir.

- Amerika mənbəyindən [mənbələrindən] verilən xəbərlərə nəzərən, bitərəf dövlətlər Rusiyaya hər növ ərzaq işləri yetirmək üçün bir komisiya təşkil etmək istəyirlər. Onlar ümid edirlər ki, Müttəfiqlər buna icazə verərlər.

Amerikaya imtiyaz

Rusiyanın Şura hökuməti Şimali Rusiyada böyük dəmiryol inşası imtiyazını bir Amerika kompaniyasına vermişdir. Ümumrusiya İqtisadi Cəmiyyətinin üzvü Rikov bəyan etmişdir ki, Rusiya hökuməti bu imtiyazı verməklə ümum dövlətlər kapitallarının rəqabətini oyatmaq

istəyir. İsveç sərvətdarları bu yolun imtiyazını qəbuldan imtina etmişdir.

Amerikanın müavinəti

Nyu-Yorkdan xəbər verilir: Amerika hər ay Avropaya bir milyon 690 min ton taxıl göndərməyi qət etmişdir. Bu vaxta qədər Romaniya, Ermənistan, Serbiyaya, Slovakiya[ya] taxıl göndərmək işləri intizama düşmüşdür.

SÜLH ƏTRAFINDA

İngilislər bolşeviklər haqqında

London – Avam Kerasında Edvards Leninin sülh əqdi [imzalanması] xüsusundakı təklifini elan etmişdir. Bu da Kamerada böyük mübahisətə səbəb olmuşdur. Bir çoxları qətiyyətlə bolşeviklərlə danışığa girişmək əleyhinə danışıqlardır. Şort hökumət namından [adından] demişdir ki, biz Rusiya ilə danışığa girişməkdən çəkinməyirik. Fəqət bütün Rusiyada dəhşətlər törədən quldur dəstələri ilə əlaqədar olmağı da arzu etməyirik. Biz hər bir anda Rusiya əhalisinə deyirik ki, hərəkətləri bütün mədəniyyəti xətrə [təhlükə] altına salan şimdiki hökuməti ilə bir əlaqədə olmağı arzu etməyirik. Şort bu rəydedir ki, guya Leninin sülh təklifi Almanyanın işidir və bununla isbat etmək istəyir ki, həqiqətən də bolşeviklər mədəni və sülhsevən insanlardır. Almaniya mümkün olan yerdə bolşevizmi intişar etdirir [yayıır]. Bolşevizm Almanyanın yeganə ümididir. Çünki bolşevizm haraya keçərsə, orada hökumət zəifləşir.

Cəmiyyəti-Əqvam müahidənaməsi

Cəmiyyəti-Əqvam müahidənaməsi [Millətlər Cəmiyyəti sazişi] Cəmiyyəti-Əqvam komissiyası tərəfindən hazır edilib, bu günlərdə Sülh Konfransının müttəhid [birgə] iclasında qiraət ediləcəkdir. Müahidənamənin müzakirə edilmiş qismi Avropa mətbuatında elan edilmişdir.

* London qəzetələrindən birisi yazır: Dünən şəhərdə ciddi surətdə şayiət var idi ki, guya Paris əməlləri [fəhlələri] Sülh Konfransını qovmuşlardır. Bu şayiət rəsmi dairələrdən verilir.

* Nyu-Yorkdan xəbər verilir ki, sosialistlər bildirirlər, hərəgah Vilson konfransında ixtilaf nəticəsi olaraq konfransdan çıxarsa, o zaman bütün Avropada inqilab əmələ gələ biləcəkdir.

* Liondan xəbər verilir ki, Sülh Konfransının son iclasından gəlməkdə olan xəbərlər hüsn-təsiri dəxi də artırır. Fransa daimi olaraq Saar (Almaniyadadır) də-rəsində olan mədənləri alır. Orada Fransa qanunu yeridilib, hökumət məmurları da fransızlardan olacaqdır. Bu qitənin [regionun] əhalisi xüsus[un]da Almaniya öhdəsinə aldığı məsuliyyətdə baqi qalır [dəyişməz qalır]. Polis məmuriyyəti hakəza [habelə] Fransanın əlində olacaqdır. Ali siyasi işlər Cəmiyyəti-Əqvam ixtiyarında olacaqdır. Bunlar da Cəmiyyəti-Əqvam tərəfində təyin ediləcək. Siyasi məmurların dördü fransızlardan, biri də yerli əhalidən olmalıdır. Əhali hər növ hüquqa malik olacaqdır. Yalnız nemes nümayəndələri göndərməməlidirlər. 15 il bu cür idarə ediləcək, sonra əgər bu qitənin Al-

maniyaya mülhəq edilməsini [birləşdirilməsini] əhali arzu edərsə, o zaman Almaniya fransız qızılı verərək bu yeri satın almalıdır. 125 milyard xəsarəti [ziyanı; ziyanın əvəzini] Almaniya yaxın 13 il müddətində verməlidir. Bunun 55 %-i Fransaya vüsul olur [çatır]. Qalan məbləğ isə sonra da verilə bilər. Bu şəraitin təmini üçün Reynin sol kənarı işğal edilmişdir. Bu da təbiidir ki, Müttəfiqlər heç bir vaxt Almaniyaya Saar məsələsini müzakirəyə belə müsaidə verməzlər. Nemeslərə 10 gün vaxt veriləcəkdir ki, öz hökumətlərinə Müttəfiqlərin şərtnaməsini bildirsinlər.

QƏZETƏLƏRDƏN**Gürcüstanda**

Tiflisdə nəşr olan “F. S.” qəzetəsi yazır ki, aprelin 7-də Aşqabaddan çıxıb Tiflisə varid olan [çatan] şəxs bu axır vaxt bolşeviklərlə olan mübarizə haqqında böylə rəvayət edir:

Türküstanda bolşeviklər əleyhinə olan növbədəki məsələ Daşkənddə olan bolşevik əsgərlərini dağıtmaqdır ki, bunların da miqdarı 20 minə qədərdir. Bolşevik əsgərləri arasında çinlilər, sabiq hərbi əsir macarlar və yerli əhalinin bir hissəsidir. Bu dəstənin başında erkani-hərb [hərbi qərargah] zabitləri durmuşlardır. Aprelin 2-də əmiri-Buxara tərəfindən Aşqabada bir heyət gəlib Kolçak hökumətini etiraf edən [taniyan] Müdafieyi-Ümumiyyə Komitəsinə demişdir ki, əmiri-Buxara əsgərləri bolşeviklər tərəfindən minalanmış Amudərya körpüsünü işğal etmişlərdir. Bolşevik əsgərləri arxa-

sında külli miqdarda Buxara əsgərləri cəm edilmişdir. Hərəgah Aşqabad komitəsinin Könüllü orduları hücumla başlayıb Çarcunu işğal etsə, bolşeviklər mühasirə içrə qalaraq, təslim olmağa məcbur olacaqdılar. Hal-hazırda cəbhə Çarcunun bir neçə verst məsafəsində Qurbanqala yanında. Burada bolşeviklər tərəfindən xəndəklər atılıb istehkamat yapılmışdır. Aprelin 5-ci gecəsi Aşqabad komitəsinin əsgərləri hücumla keçib bir gecə-gündüz müharibədən sonra Qurbanqala yanında bolşevik qüvvələrini pərakəndə etmişlərdir. Bolşevik əsgərləri 165 meyit buraxıb Çarcuya ricət etmişlərdir [geri çəkilməmişlər]. Müharibədə iştirak edən bolşevik aeroplanı topla vurulub salınmışdır. Bolşeviklər Çarcuya çəkildikdə, Ravnina istasyonundan 10 verst məsafədə dəmiryolu bilküllüyyə xarab edib, relsləri də özləri ilə aparmışlardır. Dəmiryolun bu tövr xarab olması Aşqabad komitəsi əsgərlərinin irəli hərəkət etməsinə mane olmuşdur. Dəmiryol bölüklərindən ikisi dəmiryolu düzəlməyə başlamışlar. Bu əhvalatı nəql edən şəxs Çarcunun müqəddəratı həll edilməmiş oradan azim olmuşdur [getmişdir].

YƏHUDİ HÖKUMƏTİ

Ərzi-Fələstində [Fələstin torpağında] “Sionizm” denilən məsləyin bir Yəhudistan hökuməti təşkili üçün çalışdığı məlumumuzdur.

Əxirən [son vaxtlarda] Avropa qəzetələrindən bir qismi bu hökumətin təşəkkül edib-edəmməyəcəyini tədqiq edirlər. Türk qəzetələrindən “Yeni qəzetə” bu

xüsusda yazdığı baş məqaləsində bu məsələdən bəhslə deyir ki:

Əxirən, “Jurnal de Deba” sionizm dairə nəşr etmiş olduğu bir baş məqalədə də göstərmiş olduğu üzrə məsələ şöylə bir şəkil almışdır:

İngiltərə Xariciyyə naziri müsyö Balfur 2 təşrinə-sani [noyabr] 1917 tarixində lord [Layonel] Rotşildə yazdığı məktubda demişdir ki:

“İngiltərə hökuməti musəvi millətinin Fələstində yerləşməsinə müsaid bir nəzərlə görür və Fələstində digər camaatların hüquqi-mədəniyyə və diniyyələrini və digər məmləkətlərdəki musəvilərin də hüquq və vəziyyəti-siyasiyyəsini xələldər etməmək [pozmanaq] qeydi-ehiyatı [ehiyat şərh] ilə təshilatı-laziməni [lazım gələn köməkliyi] göstərəcəkdir.”

Bundan bir ay sonra, Londrada əqd olunan [baş tutan] bir sionist mitinqində xariciyyə müstəşarı [xarici işlər üzrə məsləhətçi] lord Robert Sesil şöylə söyləmişdir:

“Arzumuz şu mərkəzdədir ki, ərəb məmləkətləri ərəblərin, Ermənistan ermənilərin, saheyi-Yəhuda musəvilərin olsun.”

Fransa Xariciyyə naziri müsyö Pişon da 10 şubat [fevral] 1918-də sionist rüəsasından [başçılarından] müsyö Sokolova demişdir ki:

“Fələstində musəvi təsisatı məsələsində İngiltərə və Fransa hökumətləri beynində [arasında] etilafi-tam [tam bir uzlaşma] mövcuddur.”

Əxirən, Paris Sülh Konfransı da məsələyi-İsrailiyyə haqqında sionist rüəsasından üç zətin [şəxsin] Fələstin haqqında musəvilərin mətalib və müddəiyatı [tə-

ləbləri və iddiaları] haqqında verdikləri izahatı dinləmişdir. Bu üç zat ingilis müsəvilərini təmsil edən Veyzman, Şərqi Avropa müsəvilərini təmsil edən Silven Levi idi.

“Jurnal de Deba”nın yuxarıda bəhs etdiyimiz məqaləsində Fələstində bir hökuməti-İsrailiyə təşkili iltizam olunmayı [lazımlı hesab edilmir], bunun bir taqım məhaziri [mənfi tərəfləri] ortaya qonulur. Əzancümlə [o cümlədən], şu nöqtələrə təmas edilir: Fələstin kimi əhalisinin əksəriyyəti müsəvilərdən qeyri əqvam [xalqlar] təşkil edən bir yerdə nasıl bir hökuməti-İsrailiyə təşkil edilə bilər! Bu fəqir məmləkət nəhayət bir milyon kişini bəsləyə bilər, burada dünyanın hər tərəfinə yayılmış on milyon müsəvi nasıl iskan oluna [məskunlaşdırıla] bilər? Sülh Konfransında Suriyanın bütün əqsami-cənubiyyəsi [cənub hissələri] ilə Hayfadan Əqəbəyə qədər olan sahəni ehtiva etmək üzrə müvəqqədən Cəmiyyəti-Əqvam tərəfindən təyin olunaq bir hökumətin himayəsində bir hökuməti-İsrailiyə təsisi tələb olunmuşdur. Fələstinin şimdiki 500 min nüfusundan [əhalisindən] 120 min müsəvi ikən, Fələstinin digər əqvamı əsrlərdən bəri burada mütəməkkin [sakin] ikən bunlar yerlərindən, yurdlarından nasıl məhcur edilə [didərgin salına] bilər?

“Jurnal de Deba”ya nəzərən, Fələstində bir hökuməti-İsrailiyə təsisi məsələsi təbii-dairə kimi həlli düşvar [çətin], yaxud qeyri-mümkün bir məsələdir.

Biz bu gün hərbdən əvvəlki vəziyyətdə olmadığımız üçün, Fələstində hökuməti-İsrailiyə təsisi Paris Sülh Konfransının müqərrəratına [qərarlarına] tabe

bulunmaqla bərabər, məsələyə daha biterəfanə ətfi-nəzər edə [nəzər sala] bilərik. Fələstin milləti-israiliyə nəzərində müqəddəs olduğu [qədar], miləli-islamiyyə və xristianiyə [müsəlman və xristian millətlər] üçün də böylədir. İslamın orada müəssisəti-müqəddəsəsi [müqəddəs binaları] bulunduğu kimi, xristianlığın da məhdi-zühuru [beşiyi, meydana çıxdığı yer] və bütün ənənət və müqəddəsətinin ehtivagahı [bütün ənənələrini və müqəddəs dəyərlərini özündə ehtiva edən yer] orasıdır. Fələstin üzərində milləti-israiliyənin haqqı təslim olunsa da, bu məsələləri də həll etmək lazımdır. Bundan böylə, Fələstin qitəsində milləti-israiliyənin feyz və inkişafına, şimdüyə qədər vücuda gətirmiş olduqları müstəmələlərin [istismar etdikləri torpaqların] tövsisinə [genişləndirilməsinə] bir maneə təsəvvür olunammaz. Yer üzündəki bütün müsəvilərin Fələstində iskanı isə həman-həman hüsul imkanı [əmələ gəlməsi] maddədən bulunmamayacaq bir məsələ şəklinə görünür. Məsələ Fələstin şəkli-idarəsinin təyinindədir. Məmaliki-Osmaniyyədə [Osmanlı ölkəsində] qalacaq və Osmanlı [vətəndaşı] sifəti ilə buraya gələcək olan müsəvilərin burada hər durlu sühuləti [rahatlığı, əlverişli şərtləri] görəcəklərindən, haqq və hürriyyətlərindən tamamilə müstəfid olacaqlarından [istifadə edəcəklərindən] əmin ola bilərlər. Vaxtilə dövrü-Həmididə [II Əbdülhəmid dövründə] Fələstində bir taqım təhdidat və təzyiqat [təhdidlərə və təzyiqlərə] düşar edilmiş olmaları bir misal təşkil edəmməz. O dövrlər büsbütün qapanmışdır və şimdüyə qədər Türkiyədə yaşaymış olan müsəvilərin, dünyanın hər tə-

rəfində əza və cəfaya uğradıqları zamanlarda Türkiyədə hüsur və rahat görmüş olduqları zənnindəyiz. Türklər üçün müsəvilərin feyz və təalisini [inkişaf etmələrini və ucalmalarını] istəməyə, aralarında bulunanlara dəsti-səfvət və üxüvvəti [səmimiyyəti və qardaşlıq əlini] uzatmağa bir maneə yoxdur.

ERMƏNİLƏRİN MÜDAFİƏSİ

“Peti Parizyen” qəzetəsi ermənilər tərəfindən dərmian edilən mətalib [irəli sürülən tələblər] üzərinə fransız qəzetələri tərəfindən vaqe olan nəşriyyatın erməni məhafilində [dairələrində] həm heyrət, həm də yəs [məyusluq] oyandırdığını xəbər verdikdən sonra, Fransız Erməni Cəmiyyəti katibi-ümumisi [baş katibi] olub Osmanlı xidmətində mütəsərriflik etdiyini iddia edən Aram ismində bir zatın [şəxsin], mühərrirlərindən birinə vaqe olan bəyanatını nəşr edir. Bu zat deyir ki:

“Bizim iki tələbimiz vardır: Birincisi, Ermənistanın müttəhid [birləşmiş] və qeyri-qabili-təczi [bölünməz] bir küll təşkil etməsi; ikincisi, bir Avropa məmləkəti ola bilmək üçün Bəhri-Səfid [Aralıq dənizi] sahilində ərazisi bulunması. Talib olduğumuz ərazidə əqəliyyətdə [azlıqda] bulunduğumuzdan bəhs olunur. Qırx sənədir həp bu etirazı eşidiriz. Yunanıstan da elani-istiqlal etdiyi zaman türk paşalarının qitalından [qatliamından] qurtulmuş 400 min kişidən [nəfərdən] ibarət idi.

Ermənistan əhalisi içində az zamanda irqi, lisanı, harsı [mədəniyyəti] müştərak bir erməni əksəriyyəti-nisbiyyəsi [nisbi

çoxluğu] təşəkkül edə biləcəkdir. Yəni, irq və lisanları ayrı olan türklərin və kürdlərin, çərkəzlərin, tatarların qarşısında ermənilər haizi-əksəriyyəti olacaqdır [çoxluğa malik olacaqdır]. Bizim iddialarımıza qarşı istatistikdən bəhs olunur. İstatistik mütəməddin [mədəni] millətlərə təəllüq etdiyi [əlaqədar olduğu] zaman bir qiyməti haiz [qiymətə malik] ola bilər. Məsələn, Cənubi Arnavudluqdakı [Cənubi Albaniyadakı] yunan mətalibini [tələblərini] çürütmək üçün oradakı yarı-vəhşi və ibtdai əhalinin nisbəti-ədəbiyyəsinə mövzuyi-bəhs etmək [say nisbətindən danışmaq] nə qədər mənasız isə, türklər və kürdlər haqqında istatistikin şəhadətini qəbul etmək həm mənasız, həm də təhlükəlidir. Erməni müddəiiyyəti [iddiaları] istatistik ianətilə [yoluyla] çürüdülməz. Bir əsrdən bəri Yevropa dövlətləri 6 milyonluq bir türk əqəliyyətinin [azlığının] kəndilərinə hər cəhətlə faiq [üstün] olan 30-40 milyon erməni, makedoniyalı, suriyalı və ərəb üzərində icrayi-təhəkküm etməsinə [hökm etməsinə] meydan buraxmışlardır. Eyni dövrlərin bu gün silah arxadaşları olan erməniləri əqəliyyəti-ədəbiyyə vasiləsilə [saylarının azlığı səbəbindən] əməllərindən [arzularından] məhrum etmələri caiz olammaz.

Şurasını əlavə edəyim ki, ermənilərin təvəccöhünü [rəğbətini] cəlbə müvəffəq olan dövlət, Asiayı-qərbi [Qərbi Asiya] üzərində siyasi və iqtisadi bir hakimiyyət təmin edə biləcəkdir. Bu təvəccöhün əsrlərdən bəri Fransa denilən və qəhrəmanlığın və məhasini-əxlaqiyyənin [müsbət əxlaqi keyfiyyətlərin] vətəni olan gözəl məmləkətə mütəmail [mail, yönəlmiş] olduğunu bəyana hacət varmı?”

Bu fəqərəni dərc edən “Vakit” qəzetəsi kəndi tərəfindən aşağıdakı sətirləri əlavə edir:

Biçarə statistik pək fəna siyasi ehtiraslara alət edilmişdir, pək çirkin surətlərdə təğlit olunmuşdur [təhrif edilmişdir]. Fəqət bir tərəfin statistikin ehkamından [hökmlərindən] istifadə haqqını digər tərəfdən külliyyə nəz’ edərək [əlin-dən alaraq] bu zəmində iddiaı-hüquq etməsi statistik tarixində hər halda ilk dəfə olaraq vaqe olur.

**ÇAĞIRILCAQ
BEYNƏLMİLƏL KONFRANS
MÜNƏSİBƏTİLƏ
NAXÇIVAN VƏ ŞƏRUR MAHALLARI**

- 1 -

Hər bir qafqazlı və baxusus [xüsusilə] azərbaycanlı, Qafqaziya cümhuriyyətləri miyanında [arasında] mövcud ixtilafli məsələləri sülh təriqi [yolu] ilə həll etmək üçün çox vaxtdan bəri arzusunda bulduğumuz beynəlmiləl konfransın artıq bu yaxınlarda iniqad edəcəyini [baş tutacağını] bilərək, Qafqaziya cümhuriyyətlərini gec də olsa nail olduqları bu az müvəffəqiyyətdən dolayı təbrik etməyə bilməz.

Zatən, Zaqafqaziya millətləri yüz illərlə yan-yana yaşadıqlarından milli, iqtisadi və bir çox başqa xüsuslarca bir-birləri ilə ən sıx irtibatları [əlaqələri] mövcud və həm gələcək iqbolları [taleləri, xoşbəxtlikləri] bir-biri ilə hüsn-münasibət [yaxşı münasibətlər] vücuda gətirmələri ilə mərbutdur [bağlıdır].

Hüsn-münasibət yalnız tərəfeynin [hər iki tərəfin] bir-birinin hüququnu riayət etməklə və kəndi-kəndinə yaşamaq imkanı verməklə olduğundan, istəriz inanaq ki, keçirilən bunca fəlakətlərdən, axdırılan bu qədər qanlardan və tarümar edilən bu qədər xanimanlardan sonra Qafqaziya millətləri şimdi artıq ümumi dil tapmağa müvəffəq olurlar və gözəl Qafqaziyamızı Balkan yarımadası deyil, İsveçrəyə təbdil etməyə [çevirməyə] sərfi-hümmət [səy] edərlər.

Rusiya inqilabi-kəbiri [Böyük Rusiya inqilabı] ümum bəşəriyyətlə bir yerdə Qafqaziya millətlərinə həm istibdadın bitdiyini, hürriyyət, ədalət, müsavət əsrlərinin yetişdiyini təbşir etdisə [müjdələdisə], məəttəəssüf [təəssüf ki], Qafqaziyanın xırda millətlərinə cahangirlər məəzi [imperialistlərin xəstəliyi] həm si-rayət etdiyindən [yoluxduğundan], onlar müsaid [əlverişli] vaxtlardan istifadə edərək bir-birlərini bəl etmək [udmaq; yemək] iştahasında olduqlarını və kəndi iqbollarını qonşularının bədbəxtliyində bildiklərini kərratla [dəfələrlə] nümayiş etdilər.

Bunun nəticəsi olaraq Qafqaziya qan dəryasına döndü. Bu keşməkeşlərdə, bu fəlakətlərdə hamıdan artıq mütəzərrir [zərər çəkən] Qafqaziya islamları olduqlarını isbata ehtiyac yoxdur, zənnindəyəm.

Yetər yalnız ki, bütün Qars və Batum oblastlarında və İrəvan quberniyasında on dənə yanmamış və talan olunmamış islam kəndi belə tapılmaz. İrəvan quberniyasının erməni hökuməti icra olan qitələrinin daxilində yaşamaq məcburiyyətində qalan islamların halları şimdi belə pək fənadır.

Əlbəttə, Sülh Konfransı bu məsələlərə lazımi diqqət edəcək və 20-ci əsrin insanlarına insancasına yaşamaq imkanı veriləcəkdir.

Beynəlmiləl konfransın həll edəcəyi məsələlərdən ən böyük əhəmiyyəti haiz olan [daşıyan] şübhəsiz hüddud məsələsi olacaqdır. İxtilafli sərhəd məsələlərinin birisi də bilməm hansı prinsip üzərinə İrəvan hökuməti rəyincə sabiq İrəvan quberniyasının Şərur və Naxçıvan uyezdləri olduqlarından, Azərbaycan əfkari-ümumiyyəsinə [ictimaiyyətinə] məzkur [deyilən] nahiyələrlə aşına etmək və ermənilərin tələblərinin nə qədər əsrimədəniyyətə və milyonlarla qanlar bahasına alınmış “samooperedeleniyə” [öz müqəddəratını təyin etmə haqqı] şüarlarına müğayir [zidd] olduqlarını sübuta çalışmaq hər bir Azərbaycan vətəndaşının və baxusus naxçıvanlı bir türkün milli borclarındandır.

Məlum olduğu üzrə, sabiq İrəvan quberniyası yeddi uyezdə [qəzaya] təqsim olunurdu [bölünürdü]. Bu uyezlərin üçündə (Aleksandropol, Novo-Bayəzid, Eçmiyədzin) ermənilər və başqa üçündə (Naxçıvan, Şərur və Sürməli) yerli türklər əksəriyyət təşkil edirlərdi.

İrəvan uyezdinin dəmiryol xətti ətrafları əksərən ermənilərlə, Vədi çay boyu əksərən islamlarla məskun idilər.

1916-cı ilin təhriri-nüfusu [əhalinin qeydə alınması] ilə İrəvan quberniyasında cəm’ən [cəmi] bir milyon yüz əlli minə yaxın bir camaat yaşayırdı. Sabiq Qafqaziya canişini dəftərxanasının kalendərində göstərilən rəqəmlərə inanılarsa, bu camaatın 50 faizi erməni, 45 faizi türk-islam, mütəbaqi [qalan] 5 faizi isə

yezidi, kürdlər, assurilər, malakanlar və ruslardan ibarətdir. Lakin həmişə olduğu kimi, qeyd olunmamış islamlar nəzərdə tutularsa, ermənilərlə yerli türklərin ədədində olan fərq bir qədər həm müsəlmanlar mənfəətinə olaraq təbdil olunar [dəyişər].

Sürməli uyezdə şimdi Qars və Batum oblastları ittifaqına daxil olduğundan, təbii, buranın müqəddəratı həman oblastların müqəddəratı ilə müştərək həll olunacaqdır.

Naxçıvan və Şərur mahallarına gəldikdə, bu mahalların 300 mini mütəcaviz [keçən] camaatının 80 faizi həman 1916-cı ilin siyahısı ilə türk və islamlardır. Bu iki ölkə mart ayının ibtidasından [əvvəllərindən] türklərin işğalına kimi İrəvan Hökumətinin bütün təərrüzatına [hücumlarına] qarşı tənə-vahid [vahid bir bədən] kimi müqabilə etmişlər və kəndilərini Azərbaycanın ayrılmaz bir hissəsi bildiklərindən, Ararata [Ermənistan] baş əyməyi heç xatirlərinə belə gətirməmişlərdir.

Naxçıvan uyezdinin ermənilərlə müsəlmanlarının saylarını müqayisə etdikdə, bunu həm nəzərdə tutmalıdır ki, Naxçıvan ermənilərinin dəyərlə bir faizi mühacir sifətilə başqa məmləkətlərdən gəlmişlər və bu gəliş biz naxçıvanlıların kəndi əsrimizdə olub. Məsəl[ən] Təzəkənd, Əliabad və bir çox bunlar kimi erməni kəndlərinin əhalisi yalnız 30-40 sənə əqdəm [qabaq] həmin torpaqlarda iskan etdikləri [məskunlaşdıqları] halda, yerli islamlar neçə yüz illərdir buralarda yaşayırlar.

Naxçıvan mahalına Ermənistan deyər adlandırmalarına böyük bir dəlil olaraq

erməni qonşularımız “Qızılvang” və “Əbrəqunis” monastırlarını göstəririlər və bu monastırların erməni səltənəti dövründən qalma olduqlarını isbata uğraşaraq, buraların tarixi Ermənistan olduğunu iddia edirlər. Lakin ermənilərin bu tarixi dəlillərinin və onların başqa bir çox bu qəbil dəlilləri kimi isbata artıq ehtiyacı var. Çünki islam hökmdarları başqalarının din və məzhəblərinə təzyiq etdiklərinə dair tarixdə bir söz belə olmadığından, bu məbədlərin islam dövrü-səltənətində vücudla gəlmələri onların “müstəqil Ermənistan əlamətləri” olduqları şayiələrindən daha həqiqətə müvafiqdir, zənnindəyəm. “Qızılvang” monastrının üç verstlik məsafəsində bulunan Şah Abbasi-kəbir tərəfindən inşa edilmiş “Abbasabad” qalasının bəriləri [divarları], “Əbrəqunis” monastrının yaxınlığında bulunan “Əshabi-kəhf” və “Milaq” pirləri, Səlcuqilər əsrindən qalmış olan həşəmətli “Xan minarəsi”nin kufi xətti yazıları, “Qoşaqa” xarabalarının altından islam xətləri ilə yazılmış hürufat [hərflər] və sikkələrin tapılması, “Xan minarəsi”ndən daha qoca olan “Ana-baba” kəndi və bir çox bu qəbil asarı-ətiqə [qədim əsər] erməni qonşularımızın tarixi iddialarının əsilsiz olduqlarını və buralarda islam səltənətləri çox qədim vaxtdan bina tapdıqlarını isbat edir.

Lakin Naxçıvan və Şərur mahallarına Azərbaycan dedikdə biz heç vaxt bu tələbimizi tarixə isnad etməyirik. Yalnız tarixi nöqtəyi-nəzərdən həm bu ölkələri bizim əlimizdən almağa bir sübut olmadığını əlavə edirik. Bütün tarixi və arxeoloji sübutlardan artıq Naxçıvan və

Şərur nahiyələrinin kürreyi-ərdə “Azərbaycan” namını [adını] daşıyan ərazinin bir qitəsi [hissəsi] olduğu və bu qitənin sakinlərinin 80 faizi türk və islam olduqları üçün bu iki ölkənin Azərbaycan cismindən ayrılmalarının heç bir prinsiplə düz olmadığıdır. Bu torpaqlarda yaşayan türklər təsadüfi olaraq üç-dörd il deyil, belə əsrlərlə bu ərazidə yaşayırlar. Tarixi nişanələr, əlamətlər nə qədər əziz və dəyərlə olsalar, yenə qeyri-ziruh [cansız, ruhsuz] daş və torpaqdan başqa bir şey deyildirlər. Bu qeyri-ziruh torpaqlar, daşlar xətirəsi üçün yüz minlərlə və yüz illərlə yaşayıb gələn bir kütlənin atası-babası yurdlarını əlindən almaq heç bir prinsiplə düz olmadığı kimi, heç bir vicdan buna həm təhəmmül etməz [dözməz].

Erməni qonşularımızı tərəfindən iniqad edəcək [baş tutacaq] Qafqaziya Beynəlmiləl Konfransına gələn mürəxxələrin [nümayəndələrin] Paris Sülh Konfransında olduğu kimi ölümlərə pay istəyən xülyapərəst, cahangir [imperialist] yox, həqiqi demokrat olmalarını arzu edirik.

Onların bizim də olmasa, nim-rəsmi [yarı-rəsmi] Fransa qəzetələrinin aqilanə tövsiyəsini dərk edərək yalnız kəndiləri əksəriyyət təşkil etdikləri bir ərazidə məmləkət təsis etməyə sərfi-hümmət [səy] edəcəklərini bəkləyirik.

Əksinə olaraq, bugünkü “müsaid” [“əlverişli”] fürsətdən bilistifadə [istifadə edərək] qonşu islam ölkələrini bəl etmək [udmaq, yemək] iştahası yenə təcdivü-cud edərsə [yenidən meydana çıxarsa], yarın “qeyri-müsaid” bir vaxtda həştad milyon türk-islam mühiti daxilində ya-

şamağa məhkum olan kiçik bir millətə bu heç də sərf etməz, zənnindəyəm.

Dünyanın məhəlli-həvadis [hadisələr yeri; dəyişkən] olduğunu beş sənə zərfində Cahən müharibəsi kərratla [dəfələrlə] isbat etdi. Binaənileyh [ona görə], “müsaid” vaxtlardan heç də istifadə arzusuna düşməyərək, gec də olsa kəndikəndimizə bəradəranə [qardaş kimi] əl uzadalım və aralıqımızda mübahisəni mövcib [mübahisə yaradan] məsələləri məxfi diplomatiya tərqi [yolu] ilə və yaxud kənardan gəlmiş olan başqa bir qüvvəyə isnad ilə deyil, milyonlarla qanlar bahasına alınmış və Rusiya inqilabikəbiri tərəfindən bütün dünyaya təbşir edilmiş [müjdələnmiş] hürriyyət əsası [prinsipi] ilə, “samoopredeleniye” [öz müqəddəratını təyin etmə] şüarı ilə həll edəlim və əhalisinin 80 faizi türk və islam olan bir vilayəti mübahisəli məsələlər zümrəsinə daxil etməyəlim.

Azərbaycan Hökuməti tərəfindən Qafqaziya Beynəlmiləl Konfransında iştirak edən mürəxxələrimizə [nümayəndələrimizə] verilən düsturöləməldə [təlimatnamədə] “Naxçıvan və Şərur mahalaları Azərbaycan vücudunun birər üzvləri olduqlarından, buralar mübahisəli məsələlər zümrəsinə heç də daxil ola bilməzlər” cümləsi havi [cümləsini ehtiva edən] bir fəsil olacağına əminiz. Bizim bu qüvvəti-qəlbimizi [mənavi gücümüzü] Rəisi-vükəla [Baş nazir] həzrətlərinin Parla-man kürsüsündən oxuduğu deklarasiyası həm təqviyə edir [gücləndirir]. Zətən başqa dürlü olacağıni heç bir Azərbaycan vətəndaşı belə təsəvvür edə bilməzdi.

Taği Nağdəlizadə

DAŞNAKLAR TÖHMƏTİNƏ QARŞI

Gürcüstan ordusunun Axıska qəzasını təkrar istila etdikdə türk əhalisinə etdikləri zülmə qarşı Azərbaycan Hökumətinin protestosu haqqında Daşnaksaqan firqəsi mürəvvici-əfkarı [fikirlərini yayın orqanı] olan “Vperryod” qəzetəsinin (27-ci nömrə) “Qəraratsızlıq” ünvanı ilə baş məqaləsində “Cənub-Qərb hökumətinin ordusu Gürcüstan içərisinə yürüdükdə sükut qəbul edib bəlkə də ürəkdən məsrur olan [sevinən] azərbaycanlılar, Gürcüstan ordusu kəndi qüvvəsini təkmil edib [toplayıb] Axıskaya yürüdükləri əsnada mətbuat və rəsmi protesto vəsitisilə qeylü-qala [səs-küy salmağa] başladılar. Neyçün bu qeylü-qal bundan müqəddəm [əvvəl] də olmayırdı?” deyir.

Və bunu da əlavə edir ki, Qars, Batum və Axıska kimi Qarabağ da vardır. Bəs neyçün “Azərbaycan xanları” onu da düşünməyirlər ki, Qarabağın da 300 min erməni əhalisi Azərbaycanı qəbul etməyib, Ermənistana mülhəq olmaq [birləşmək] istəyirlər?

Daşnaklar əla bilirlər ki, Axıska qəzası əskidən bu anadək bilkülliyyə [tamamən] islam-türk əhalisi ilə məskun və rus imperializmi dövründə belə idarə başlarında rus məmurları bulunmuşsa da, yenə də qəza ümrətinin [işlərinin] üsulidarəsində nüfuza islam-türk əhalisi malik olmuşdur. Şimdi hürriyyət zamanında axıskalılar kəndi ixtiyaratını ələlərinə alıb, kəndilərini idarəyə başlamışlar. Bunlara qarşı hərəkətdə bulunub, bunları silah gücü ilə kəndilərinə tabe etmək üçün əhaliyə zülmə onları qətl və qarət etmək istiqlalyyə dövründə

demokratik Gürcüstana şayəstə [layiq, yaraşan] görülmədiyi təbiidir və təbii bir halı qeyri-təbii etmək mümkünat xaricindədir.

Qarabağın əsrlərdən bəri islam məmləkəti olduğunu daşnaklardan başqa azca da olsa sahibi-vicdan olan heç bir fərd inkar edəmməz. Birə-beş dəfə ermənilərdən ziyadə nüfusa malik olan bir məmləkətin müsəlmanlar əlindən alınıb da sonradan gəlmə, künc-bucaqda yaşayan əmniyyətsiz [etibarsız; təhlükəli] bir güruha verilməsini nə insaf və nə də buranın sahibi qəbul edə bilməz və etməz də. Bunu daşnaklar gözəlcə anlayıb sükutla oturmalarını onların mənfəəti yolu ilə onlara tövsiyə edirik.

Məhəmməd

FİRQƏLƏRİMİZ VƏ KÖNÜLLÜ ƏSGƏRLƏRİMİZ

Bir qaç gündən bəri firqələrimiz Şimali Qafqaziyanın saf sinəsinə ayaq basmaq istəyən qara fikirli denikinlərin qarşısına göndərmək üçün könüllü bölükləri təşkil etməkdə qayət ciddiyyət göstərirlər. Təbii, böylə bir təşəbbüs gözəl bir təşəbbüsdür. Buna bir sözümlə olammaz. Zira əsrlərcə hüquqi-milliyətləri ayaqlar altına alınan və hürriyyətləri sui-istimal edilən Qafqaziya mil-lətləri qanlar tökərək, canlar verərək al-dıqları istiqlalıyyəti qara fikirli denikinlərin qanlı pəncələri ilə, kəskin dırnaqları ilə məhv etdirmək və yenidən o mənhus çarizmanın təhti-əsəratinə [əsəratı altına] girmək istəməz və bu yolda lazım gələn tədabiri-əsgəriyyəni [hərbi tədbirləri] görmək məcburiyyətində bulunur.

Fəqət burada bir sual ortaya çıxır ki, əcəba, şu tədabiri-əsgəriyyəni kimlər dərhəndə etməlidir [öhdəsinə götürməlidir]. Bizə qalarsa, biz deyə bilərik ki, hətta təcrübəmiz nəticəsi olaraq qəti bir surətdə cavab verə bilərik. Hər nə qədər siyasi firqələr əsgəri bir müəssisənin və əsgəri bir müəssisə siyasi firqələrin işlərinə müdaxilə etmişsə, vətən daha ziyadə təhlükələrə məruz qalmış və ən nəhayət, inqirazlara yüz çevirərək [çök-məyə üz tutaraq] aqibət məhv olub getmişdir.

Bu gün böyük Rusiyanı və onun inqilabını dərxatir etsəniz [yadınıza salsanız], bu yolda uzun-uzadıya dəlillər gətirməyin lüzumu olmadığına qənaət kəsb edərsiniz. Əgər bu gün firqələrimiz denikinlərin çəngəlindən [caynağından] dindaşlarımızın vətəni qurtarmaq və bu surətlə kəndi vətənimizi də mühafizə etmək təsəvvüründə bulunurlarsa, onda hər bir firqənin topladığı könüllü əsgərlərin o firqəyə görə də bir siyasi fikri olacağını düşünməli. Halbuki vətən imdadına qoşan bir əsgərin isə siyasi bir fikir bəsləməsi hərbi nöqtəyi-nəzərinca caiz deyildir. Binaənileyh [ona görə], bir əsgərin siyasəti ancaq vətən, vətən olmalıdır. Bundan başqa bir fikir olmalıdır. Buna görə lazımdır ki, hər bir firqə yalnız kəndi namından [adından] deyil, vətən namından könüllü əsgər toplamalıdır.

Bu da ancaq böylə mühüm zamanlarda ümum firqələrimizin bir araya gəlib beynəlfirəq [partiyalararası] bir əsgəri komisiyon [hərbi komissiya] təşkili ilə olar və bu sayədə dindaş və vətəndaş imdadına qoşula bilər.

R[za] Zaki

CƏNUB-QƏRBI QAFQAZIYA CÜMHURİYYƏTİ

Bu son günlərdə Qərbi-Cənubi Qafqaz Cümhuriyyətində bəzi təbəddülat [dəyişikliklər] əmələ gəlmişdir. Həqiqəti-əhvalı qarelərimizə [oxucularımıza] bildirməkdən ötrü bugünlərdə Qarsdan gəlmiş olan bir doktorla müsahibədə bulunduq. Mümaileyh [deyilən şəxs] bizə həman cümhuriyyət və o cümhuriyyətin təşkilindən bu ana qədər vəqə olan hallar barəsində böylə məlumat verdi:

Keçən il noyabrın axırlarında Qars və Batum oblastlarının türk qoşunlarından təmizlənməsi xəbəri alındıqda, Qarsda Müsəlman Milli Şurası təşkil edilmişdi və Milli Şura Batum və Qars oblastlarının ümuri-idarəsini [idarə işlərini] əllərinə almışdı. Türklər gedəndə bir çox şeyləri aparmışlardı. Ona görə də bu oblastların halı yaxşı deyildi. Milli Şura türklər getdikdən sonra müvəqqəti hökumət təşkil etmişdi. Bu hökumətin Baş nazirliyinə İbrahim bəy Cahangirov intixab edilmişdi [seçilmişdi]. Mümaileyh ağıllı və durbin [uzaqgörən] bir zətdir [şəxsdir].

Dekabrın 1-də Qarsda Milli Şuranın qərarı ilə Cənubi-Qərbi Qafqaz Cümhuriyyəti elan edilmişdi. Bu cümhuriyyətə Batum və Qars oblastları, Axıska, Axalkələk, Sürməli, Şərur və İrəvan mahalının cənub-şərq tərəfi və Naxçıvan uyezdi daxildirlər. Dekabrın ortalarında bir komisiyon təşkil edilmişdi ki, Parlaman intixabatına şüru eyləsin [Parlament seçkilərinə başlasın]. Komissiya intixab layihəsi [seçki proqramı] tərtib edib ümumi, məxfi, müstəqim [birbaş], müsavi üsullarla Parlmana yuxarıda zikr edilən yerlərdən hər 10 min nəfərə bir üzv intixab

edilmişdir. Mart ayının 9-da təntənəli surətdə Qarsda Parlamanın rəsmi-güşədi vəqə olmuşdu [açılış mərasimi baş tutmuşdu].

Hələlik Parlmanda 72 üzv var idi. Parlaman sədarətinə doktor Əsəd bəy Hacıyev intixab edilmişdi. Parlaman qayət ciddiyyətlə işləyir. Mart ayının 27-də təntənəli surətdə Parlmanda Cənub-Qərbi Qafqaz Cümhuriyyəti istiqlalıyyəti elan edilmişdi. Parlaman təşkilindən sonra Milli Şura vəkaləti bitmişdi. Şimdi bu Cümhuriyyəti Parlaman və müvəqqəti hökumət idarə edir.

Məttəəssüf [təəssüf ki], hökumət üzvlərinin bəzisi iqtidarsızdır. Bu Cümhuriyyətin ziyalılara fəvqəladə ehtiyacı vardır. Böylələrini Azərbaycanda[n] gözləyir. Parlmana müsəlmanlardan əlavə, 3 rum (qrek) üzvü də daxil olmuşdur. Müvəqqəti hökumət heyətinə isə bir rus, bir rum daxil olmuşdur. O ki qaldı ermənilərə, Parlaman qərar qoymuşdur ki, qanlı müsadimələr [toqquşmalar] vəqə olmamaqdan ötrü və müsəlmanlarla ermənilərin hələlik mütəqabil [qarşılıqlı] əlaqələri anlaşılmadığı üçün ermənilər cümhuriyyət torpağına buraxılmasınlar. Bundan əlavə, bu cümhuriyyətdə öylə kənd və qəsəbə yoxdur ki, orada İrəvan və sair quberniyalardan gəlmiş müsəlman fərariləri [qaçqınları] olmasın. Binaənileyh, boş yer olmadığı üçün ermənilərin bu cümhuriyyətə buraxılmasına imkan qalmamışdır.

İngilis komandanlığının məlumatına nəzərən, İrəvan quberniyasında 482 müsəlman kəndini müsəlmanlar tərkdib qaçmışlar. Bunların əvəzinə isə Qars oblastında yalnız 82 erməni kəndi tutmuşlardır. Cümhuriyyətdə aclıq, tif son nöqtəyə varmışdır.

Xüsusən, Kağızman nahiyəsində tif şiddətlənmişdir. Hər gün orada acından, tıfədən yüzlərlə müsəlman həlak olur. Nə həkim, nə dərman... Onlara təcilən müavinət etmək fərzdır. Gərək təbib və gərək dəvəcat və ərzaqla onlara müavinət edilməlidir.

İngilislər zahirən müsəlmanların acılığını hiss etməyirlər. Ona görə də Sarıqamışda türklərdən qalmış və əhalidən cəm edilmiş buğdaları Ermənistanı daşıyırlar. Tıfədən, aclıqdan bəzi yerlərdə o qədər müsəlman tələf olur ki, onları vaxtında dəfn etmək belə qabil deyildir. Müsəlmanlar acından və tıfədən divanə halına gəlmişlərdir. Hökumət pulsuz olduğundan, bu bəlalərin qarşısına çıxma bilməyir. Bəzi hökumət üzvləri hökumətdə bimuzd [muzdsuz] işləyirlər.

Buğdalar aparılmasından dolayı martın 23-də Qarsda müsədimə vəqə olmuşdur [toqquşma baş vermişdir]. Camaat təvəqqə edir ki, Qars oblastından buğdaları aparmasınlar. Fəqət ingilislər əhalini silah gücü ilə pərişan etmişlərdir. Bu əhvaldan həyəcana düşən camaat silah sakladlarına hücum edib 100 ədəd yaramaz berdanka və 20 ədəd şaşka [qılınc] almışlardır. Cümhuriyyət hökuməti əhvalatı bilib, süvari qoşunlarını göndərərək silahları camaatdan almaq istəmişdir. Sonra ingilis süvariləri də yetişib silahları camaatdan almışlar və böyləliklə bu hadisə bitmişdir. Keşməkeşdə bir müsəlman qətl edilmişdir. Yerli qəzetlər hərçənd bu müsədimədə bir çoxlarının qətl edildiyini yazırlarsa da, bunlar həpsi mübaliğəlidir.

Alınmış olan xüsusi xəbərlərə görə, ingilis komandanlığı Qarsda hökumət üzvlərindən bəzisini həbs etmişdir və xüsusi qatarla Batuma göndərmişlərdir.

Bir də Bakı qəzetələrində böylə bir xəbər verilirdi ki, guya Cənub-Qərbi Qafqaziya hökumətinin baş naziri Sərvər bəy Atabəyov qətl edilmişdir. Fəqət mərhum hökumət başçısı deyil, Axıska və Axalkələk müvəqqəti komissariat rəisi müavinini idi. Axıska gürcü qoşunları tərəfindən geri alındıqdan sonra Sərvər bəy cümhuriyyət qoşunları baş komandan müavinliyinə təyin edilmişdir.

Bundan əlavə, Əfzəl bəy Musakov qətl edilmişdir. Mərhum, istiqlaliyyət yolunda canfəşanlıq edən və bu yolda yorulmaqsızın çalışan bir zat idi. Şimdi biçarənin əhli-əyalı pərəstarsız [himətsiz, köməksiz] və parasız qalmışdır. Görünür ki, bu qətlərdə gürcülərin əlləri vardır.

Gürcülər son vaxtlarda müsəlmanlar arasında ciddi təbliğatda bulunub, Batum oblastını Gürcüstana mülhəq etmək [birləşdirmək] istəyirlər. Bir çox molla və xocaları pul gücü ilə öz tərəflərinə çəkib, onlar da gürcülər nəfinə [xeyrinə] müsəlmanlar içində təbliğatda bulunurlar.

Felyeton

RUS TİCARƏTİNİN TARİXİ

II

Pyotri-Kəbir dövrü

- 3 -

Pyotri-Kəbir [Böyük Pyotr] zamanına qədər rus ticarəti yalnız “xammalların”

dairəsində dolaşır durdu. Bu xammallar da Yevropa şəhərlərinə göndərilib, oradan “xas mal” surətiylə yenə Rusiyaya qaytarılırdı. Yəni, əhalinin mətası öz əllərindən alınıb özlərinə də birə-beş, birə-on baha qiymətə satılırdı. Buna təkcə bir çarə var idi ki, o da malların vətən fabrikasında xaslanması idi. Hələ fabrikaları işlətməyə qadir ustaların Rusiyada bulunmadığı səbəbə imperator Pyotr əcnəbi vilayətlərdən kamil və mahir ustad və sənətkarlar dəvət edib, rus cavanlarını öyrətmək üçün hökm və fərmanlar verdi. Sənətkarların ən qabili və ən məşhuru böyük-böyük məvaciblərlə çağırılırdı. Məsələn, firəng mühəndisi Leblon 40 min manat məvacibə dəvət olunmuşdu. Dəvət olunmuşların vəzifəsi rus şagirdlərindən heç bir şey gizlətməyərək, bildikləri sənətlərin tamam fənn və üstadlığını təlim etmək idi.

Buna kifayət olunmayaraq, qabiliyyətli rus cavanlarından bir çoxu birbaşa Yevropaya göndərilirdi ki, orada adi sənətlərdən başlayaraq sənəyi-nəfisəyə [incəsənətə] qədər cümləsini öyrənsinlər. Təlimdən qayıdarkən bu cavanların hifz edib bildiklərini tədqiq üçün imtahanlar yapılırdı. Qabiliyyətlilərini iş başına qonduraraq fabrika və zavod idarəçiliyini onlara tapşırırdılar.

Fabrikaçılar hər bir vəsilə [vasitə] ilə təşviq və tərgib olunurdular [həvəsləndirilirdilər]. Hətta xəzinədən bunlara faizsiz pul buraxılaraq dövlət vergiləri də alınmayırdı. Əvvəlinci fabrikaları hökumət özü xəzinə məxarici ilə açaraq işə başa saldıqdan sonra, xahişmənd [istəyən] tacirlərin ixtiyarına verirdi. Fabrika mallarına birinci müştəri xəzinə olub,

aldığı malları da tamamilən hökumət və dövlət ehtiyacına sərf edirdi. Odur ki, xəzinə üçün işləyən fabrikaların həm işləri müntəzəm və həm də mətalələri möhkəm və davamlı olurdu. Bundan əlavə, artıcaq səy olunurdu ki, fabrika malları rus camaatı arasında da intişar tapsın [yayılın]. Bunu əncama gətirmək üçün əcnəbi fabrikaçılarına həman mallardan Rusiya məmləkətinə gətirməyə izin verilməyirdi. Bu minval ilə rus malları camaat arasında rəvac və iştihar tapırdı [məşhurlaşır].

O vaxtlar Rusiyada azadə zəhmətkeş sinfi bulunmadığı üçün fabrika işləri təng [çətin] keçirdi. Lazım olan qədər əmələ [işçi] tapılmadığına binaən [görə], bir çox vaxt fabrikalar işləməyib yatırdı. Buna xitam vermək üçün dövlət fabrikaları ətrafındakı dəhat [kənd] əhlinin ixtiyarları həman fabrika idarələrinə verilir, ta ki, minbəd [bundan sonra] biyar təriqi ilə [məcburi qaydada] fabrikalarda işləsinlər. Sair fabrikaçılara da ixtiyar verilir ki, ehtiyac əsnasında dəhat əhlinə istədikləri qədər satın alıb fabrikalarda işlətsinlər. Bu fəqərədən [hadisədən] sonra azadə zəhmətkeşlik tərki olub, əvəzində cəbri [məcburi] zəhmətkeşlik üsulu bərpa olur.

2) Ziraət, orman və maldarlıq islahatı

O vaxta qədər əkin və biçin işləri ən qədim bir üsul ilə icra olunurdu. Ona binaən [ona görə] məhsulat da çox az olurdu.

Pyotri-Kəbir Ostzey ölkəsindən oraq və çin [dişli oraq növü] qisimlərini [hissələrini] gətirib qubernatorlara hökm

yazır ki, bu alat [alət-avadanlıq] ilə dəhat əhlini aşına qılınsınlar. Bunların işlənilməsinə hökumət tərəfindən qəraradıcıbari verildiyi üçün az bir vaxtda əhali arasında yayılıb intişar tapır [məşhurlaşır].

Rus kəndliləri ormanlara “tanrının hazır neməti” adını verərək rəhmsiz, amansız və şədiddən [şiddətli] bir surətdə qırıb çatırdılar. Bunun vətənə gələcəkdə nə növ ağır bir zərbə endirəcəyini bilmiş Pyotr meşələrin daha qırılmayaraq hidz olunması üçün “orman qanunları” icad etmişdir. Cənubda tənbəki əkmək, barama qurdu bəsləmək və üzümdən şərab çəkmək üçün imtiyazatlar [imtiyazlar] verilmişdi ki, bunlar da birinci ildən məhsul verməyə başladı.

Əhalinin heyvanati-beytiyyəsi [ev heyvanları] həm zəif və həm də az məhsuldar olduğundan naşi [ötrü], Hollandiya məmləkətindən qəviheykəl [güclü bədən quruluşuna malik] inəklər gətirilir ki, bugünkü məşhur “xalmaqor” inəkləri onlardan törəmişdir. Fabrikların qoyun yununa böyük ehtiyacları olduğu üçün imperatorun hökmü ilə Kiyev və Azov quberniyalarında bir çox qoyun sürüləri bəslənməsinə hökm verilir və bundan əlavə, Voronej quberniyasında at zavodları təsis olunub cins və qüvvətli atlar ortalığa gətirilir.

3) Mədəniyyət [mədənçilik] islahatı

Mədən qisimlərini kəşf etmək üçün xahişməndlərə [istəyənlərə] öz yerlərinə, özgə yerlərində və xəzinə yerlərində, xülasə harada olursa-olsun yer qazıb mədən çıxarmağa izin verilir. Şəraitə isə 10 faiz “dağ xəracı” adı ilə xəzinəyə və mənfəətdən də 32 faiz yer sahibinə

veriləcəkdi. Mədənçilərə mümaniət [məneçilik] göstərən yer sahiblərinə, yaxud gizlədənlərə böyük cəzalar verilir.

Tamam mədən işləri Yevropadan gətirilmiş Geniq adlı bir mühəndisə tapşırılmışdı. Bu şəxs qabaqca Olonets quberniyasındakı nohur və göllərdə dəmir kəşf edib zavodlar təsis etdi. Bu işin sürətlə tərəqqisi həman yerlərdə Petrozavodsk şəhərinin binasına bais olmuşdu. Sonralardan həman mühəndisin təşviq və tərğibi [rəğbətləndirməsi] ilə Ural dağlarında gümüş, mis, dəmir və şora mədənləri kəşf olunmuş idi. Bunları əridib tökmək üçün dövlət zavodları açıldı və bunları idarə etmək üçün Uralda imperatorun qadını namı ilə Yekaterinburq şəhəri təsis olundu.

Demidov fəsiləli sadə bir qundaqsaza iş görmək üçün Ural dağlarında yerlər bağışlanır və xəzinədən də pul buraxılır. Az bir vaxtda Demidov məşhur zavodçulardan sayılıb bugünkü milyonçu Demidovlar sərvətinin də müəssisi [təsisçisi] və banisi olmuşdur.

Demidovun şöhrəti sairləri də işə cəlb etdi. Məsələn, o vaxta qədər Ural dağlarında duzçuluq ilə məşğul olmuş bəradərani-Stroqonovlar [Stroqonov qardaşları] özlərinə məxsus Ural torpaqlarında böyük zavodlar açmışlardır. Xülasə, mədəniyyət işləri öylə bir sürətlə tərəqqiyab olur ki, o vaxta qədər əcnəbi dəmirinə möhtac olmuş Rusiya bu dəfə özgələrinə dəmir satmaq məsələsinə müvəffəq olmuşdur. Dəmir zavodları ilə bərabər, dəmirdən məmul əslihə [dəmirdən düzəldilmiş silahlar] zavodları da açılır.

Lakin imperatorun ürəyində bəslədiyi ən böyük arzu və amalı “rus saldatını rus

mahudu ilə libaslandırmaq” idi. Bu vaxtda cənub quberniyalarında saxlanılan qoyun sürülərindən daha yun hasil olurdu. Bu yundan imperatorun hökmü ilə təzə açılmış fabrikada boz mahud toxunub saldatlara birinci dəfə olaraq şinel tikildi. Bu vəqə [hadisə] imperatoru o dərəcə şad qıldı ki, hətta həman mahud-dan əvvəlcə özünə saldat şineli tikilməsi üçün hökm vermişdi. Hazır olduğu əsnada əyninə geyib şad və xürrəm bir hal ilə küçə və bazarı dolanırdı. Mahud fabriklarının ədədini artırmaq üçün imperator hökm vermişdi ki, beş ilin müddətində o qədər mahud fabrikanı açılınsın ki, daha əcnəbi mahuduna ehtiyac qalmasın. Filhəqiqə [doğrudan da], hələ imperatorun sağlığında bir çox rus saldatı rus mahudu ilə müləbbəs [libas geymiş] və rus zavodlarında qayırılmış əslihələr ilə müsəlləh olmuşdu [silahlənmişdi].

İmperator ömrünün axırını günlərinə qədər 233 fabrika və zavod açdırmağa müvəffəq olmuşdu. Buradan hasil malların sürətlə rəvacı üçün 1724-cü ildə gömrük tarifi (таможенный тариф) sadir oldu [meydana çıxdı]. Bu tarifi mөvcibincə [əsasında] bir çox əcnəbi mallarının Rusiyaya gətirilməsi tam qadağan, bəzilərinə də 50-75 faizlə ağır bir gömrük qoyuldu ki, binaəniləy [o səbəbdən] bunların gətirilməsi çox bahalı tamam olduğu üçün əhali yavaş-yavaş vətən əmtəəsini alıb işlətməyə adət-kərdə oldu.

4) Türük və məabir [nəqliyyat və rabitə] islahatı

Rusiyanın Yevropa qitəsi ilə ticarət

əlaqəsi dənizlərdən ancaq şimalda vəqə [yerləşən] Ağ dəniz vasitəsilə olurdu. Lakin bu dənizin ən böyük bir eybi var idi ki, tamam 9 ay donub, yalnız 3 ay buzdən açılırdı ki, bu da seyri-səfainin (навигация) [naviqasiyanın] müddətini daha da artıq gödəldirdi.

Bundan əlavə, Ağ dənizin mövqeyi-coğrafiyyəsi böylə düşmüşdür ki, həm Rusiyanın mərkəzlərindən kənar şimal tükənəcəyi və həm də Yevropadan uzaq bir iskələ [liman] idi. Hökumət işlərinin hamısından artıq bu məsələ imperatoru təşvişə salmışdı. Yevropaya yaxın bir su yolu açmaq üçün məmləkətin sərhədlərinə diqqət yetirildisə də, əcnəbi əllərində bulunan dənizlərdən birini dərdəst etməkdən [ələ keçirməkdən] başqa ayrı bir çarə tapılmadı. Odur ki, cənubda Azak [Azov] dənizini türklərdən almaq üçün elani-hərb olundusa da, gözlənilən məqsəd hasil olmadı.

Cənub dənizlərindən naümid olmuş imperator qərbdəki dənizlərdən birini ələ gətirmək fikri ilə bu dəfə İsveç hökumətinə elani-hərb etməyə məcbur oldu. Bu müharibədən müvəffəqiyyət qazanmış imperator dərhal Baltik dənizinin səvahlində [sahillərində] Peterburq şəhəri ilə bərabər mükəmməl bir iskələ təmirinə mübaşir oldu [girişdi]. Daxili və xarici tacirlərin diqqətini yeni iskələyə cəlb etmək üçün bir çox imtiyazat verildisə də, yenə bir şey çıxmıdı. Çünki tacirlərin Ağ dəniz kənarındakı vəqə Arxangelsk iskələsində ənvai [müxtəlif] müəssisələri, malları, anbarları, kantorları mövcud olduğu üçün oradan ayrılıb kənara getmək mümkün deyildi. Müntəzəm və ticarəti abad bir iskələni tul-

layıb, yeni və qeyri-məşhur bir iskaləyə köçmək tacirlər üçün qorxulu bir məsələ idi. Odur ki, məşhur rus tacirlərinin oradan Peterburq iskaləsinə köçməkləri üçün icbari bir hökm verildi. Kənar şəhərlərdən malların Arxangelskə göndərilməsi qətiyyənlə qadağan və Peterburqa göndərilməsi üçün də müsaidələr göstərilirdi. Bu minval ilə təzə iskalədən Baltik vasitəsilə Yevropaya yaxın su yolu açılıb, ticarət əlaqəsi get-gedə böyüyürdü. Burada ticarətin tərəqqisi üçün Rusiyada birinci dəfə olaraq 1723-cü ildə borsa (биржа) açılır. Üç ildən sonra təzə iskalənin ticarəti 4 milyona qərib [yaxın] olduğu halda, Arxangelsk tənəzzül edib axırda tacirlər tərəfindən unudulmuş kimi görülür.

Pyotri-Kəbir çox çalışırdı ki, rus malları rus tacirləri əli ilə rus vaporlarında [gəmilərində] göndərilib Yevropada satılsın və bunu icra etmək üçün bir çox əcnəbi vilayətlərində ticarət konsulxanaları açıldı.

İskalə məsələsi bitdikdən sonra daxili su yollarına əhəmiyyət verilir. Böylə ki, imperatorun fərmanı ilə 1703-1709-cu illərdə Vişnevoloc kanalı qazılıb ticarət gəmiləri işləməyə başlayır. Quru yollara sərf ediləcək qədər xəzinənin nəqdiyyəsi [pulu] olmadığı üçün hələlik Peterburq ilə Mosko [Moskva] arasında bir şose yolu çəkilir. Lakin bu yol bataqlıq və göllər arasından keçdiyi üçün tez-tez xarab olur. Odur ki, Moskoda Peterburqa gədən müsafirlər həftələrlə yolda məəttəl qalırdılar.

Poçta işləri o vaxta qədər pozğun bir halda idi. Bunu nizama salmaq üçün poçta işləri tamamilən xəzinə ixtiyarına verilir və bundan sonra məşhur rus şə-

hərləri arasında poçta əlaqəsi yapılıb.

O vaxtlar yevropalıların gözlərini xirələndirən [qamaşdırən] Hindistan əmtəəsi Pyotrun da diqqətini cəlb etmişdi. Hindistana gödək bir yol arayıb, ora mallarını Rusiyaya daşıyaraq buradan da Yevropa qitəsinə göndərmək xəyalı imperatoru ciddi düşündürürdü. Binaənileyh, İran məmləkətinə xüsusi elçi göndərildi ki, “Hindistandan Xəzər dənizinə axar bir nəhrin olub olmadığı məsələsi öyrənilsin”. Bu vaxtlar rus-İran ticarəti tamamilən erməni tacirləri əlində idi. Bunların Hacı-Tərxanda böyük kantoları mövcud idi. Ermənilər buraya gətirilmiş İran mallarını, ələlxüsus ipək qismini Hollandiyaya göndərüb müqabilində də mahud gətirərək İrana aparırdılar. İşbu tranzit ticarətini tamamilən öz əllərində birikdirmək üçün ermənilər imperatordan buna dair ayrıca icazə alırlar ki, İranda hasil olan baramanı Yevropaya göndərmək üçün Osmanlı sularını və yollarını tərək edib ancaq Rusiya yolları ilə göndərsinlər. Buna razı olaraq imperator erməniləri bəzi gömrük məxaricindən müəf [azad] edib ipək ticarətini də Rusiya dairəsində ermənilərdən başqalarına qadağan edir.

1716-cı ildə Hacı-Tərxana gətirilmiş İran və Buxara malları 446 min manatlıq olmuşdu. Yeni bu Şərq ticarətinin birinci tərəqqisi Şamaxı və İsfahan şəhərlərində ticarət konsulxanaları açmağına imperatoru vadar edir. Bundan sonra rus tacirləri İran ilə əlaqədar olub Rəştə, Nizabadda və Şamaxıda ticarətə məşğul olurlar. Lakin bu halda İranda iğtişaş başlandığı üçün Dərbənd və Şamaxıda rus tacirlərini soymuşdular. Bundan istifadə edərək rus imperatoru İrana elani-

hərb edir. Müharibənin nəticəsi olaraq Xəzər (Kaspi) dənizinin qərb və cənub cəhətləri Rusiya dövlətinə ilhaq olunur [birləşdirilir].

Xita [Çin] məmləkəti ilə başlanmış əlaqəni də sazlaşdırmaq üçün imperator hökm verir ki, oraya iki ildə bir dəfə rus karvanı göndərsin ta ki, rus malları çoxalıb qiymətindən düşməsinlər.

İmperatorun arzu və amalı bulunan “müxtəsər Hindistan yolu” Kaspi dənizindən şərq cəhətlərində aranılırsa da, əsl məqsəd hasil olmadı. Zira Xivə və Buxaraya göndərilmiş səfir ora əhalisi ilə rəftarı bacarmayıb, həm özünü və həm yanındakı rus qoşununu fəlakətə verdi. Bir bu qədər rus ticarəti üçün ciddü-cəhd etmiş imperator Pyotri-Kəbirin varisləri isə babaları kimi artıq iş görə bilməmişlərdir. Bunların səyləri ancaq Pyotr başladığı işləri axıra yetirmək və bəzilərini də həтта pozmaq idi.

Birinci Katerina əsnasında Pyotrun vəsiyyətinə əməl olaraq rus mallarından üç gəmi İspaniyaya göndərilib satılırsa da, sonralardan bunun dalınca gədən olmayıb İspaniyanın ticarət əlaqəsi də pozulur. Həmçinin İtaliya, Fransa və Hollandiya ilə də ticarət əlaqəsi başa gəlməyir. Bundan istifadə edərək əcnəbi tacirləri və ələlxüsus ingilislər Rusiyanın xarici ticarətini ələ alıb, rus mallarını Yevropa qitəsinə daşıyırlar. Odur ki, rus malı almaq üçün əcnəbilər ruslara yox, ingilislərə müraciət edirlər.

1755-ci ildə İran ticarətini böyütmək üçün rus tacirləri bir şirkət yapılırlar. O vaxta qədər bu ticarəti özlərinə məxsus bir “vərəsə” ədd [hesab] etmiş Hacı-Tərxandakı erməni tacirləri yeni şirkətin qapadılması üçün çox səylər yapıdılarsa

da, məqsədlərinə nail olamıdılar. Naəlac qalaraq özlərini 600 min rublə sərmayə ilə bu şirkətə daxil edib yenə işləri ələ almağa müvəffəq oldular.

Asiayə-vüsta [Orta Asiya] ticarətinə müavinət [kömək] göstərmək üçün 1734-cü ildə Orenburq şəhəri təsis olunur. Binaənileyh [ona görə], Buxara və Daşkənd karvanları ilə Şərq malları buraya gətirilir. Bundan əlavə, rus tacirləri Orenburqdan cənuba doğru irəliləyərək Balka şəhərinə qədər gedib, burada Hindistan tacirlərinə rast gəldirilər və burada mübadilə edib hind malları ilə Rusiyaya qayıdırdılar.

Ticarət işlərini asanlaşdırmaq üçün 1729-cu ildə birinci dəfə olaraq “Veksel Nizamnaməsi” tərtib verildi. Bu qanuna görə, pul müamiləsi 12-15 və həтта 20 faiz olduğu üçün çox-çox ağır idi. Rusiyanın bugünkü bankaları Pyotrun qızı Elizabet əsnasında açılmışdır. Faiz miqdarı isə 6 % qədər enmişdir.

Bu vaxtlar imperatoricələrə müqərrəb [yaxın] bəzi əsilzadələr ticarət işlərinə müdaxilə edib böyük fənalıqlar yapırıdılar. Böylə ki, 1757-ci ildə qraf [Mixail İllarionoviç] Vorontsov əcnəbilərə taxıl satmaq ixtiyarını alıb, sairələrini qoymayırdı. Sair bir qraf da [Aleksandr İvanoviç] Şuvalov bu üsul ilə Rusiyanın meşə və tənəkə ticarətini ələ almışdı. Böylə fənalıqların nəticəsi olaraq daxili ticarət xaricisindən heç olmasa iki dəfə də artmamışdı. İşbu ticarət tənəzzülü İkinci Katerina dövrünə qədər davam edib, bu qadının səy və hümməti ilə yenə parlamağa başlayır. Bu barədə gələn dəfə.

Fərhad Ağazadə

Ədəbi sütunlar

ƏSGƏRLƏRİMİZƏ - KÖNÜLLÜLƏRİMİZƏ

Millətin namusu sizdən çox şücaət gözləyir, Dövləti-növzadi-milli qalibiyət gözləyir. Bəkləyir sizdən zəfər atımız, istiqlalımız, Şanlı qeyrət, şanlı hümmət, şanlı cür'ət gözləyir. Bir baxın nisvani-iffətpərvəri-millimizə Dideyi-ümmid ilə sizdən həmiyyət gözləyir. Payimalı-düşmən olsunmu çəmənzeni-vətən? Yurdumuz sizdən bu gün çox ali hümmət

gözləyir.

Hifz üçün əğyar əlindən dilbəri-hürriyyəti Müstəqil olmuş vətən əzmü-mətanət gözləyir. Qoymayın olsun xəzan gülzari-istiqlalımız, Sizdən istiqlalımız parlaq tərəvət gözləyir. Millətin heysiyyətin yüksəldin ey qeyrətvəran! Millətim sizdən böyük şanü-şərəfət gözləyir. Şanlı ölmək ölməməkdir, anlayın bu hikməti Pürşərəf kim can verərsə anı rəhmət gözləyir. Millətim istər ürəkdən çox şərəfli bir həyat. Anlasın, etsin bunu idrak əhli-kainat!

Bakı, 21 nisan 1919

Əbdülsəlimzadə Məhəmməd Hadi

BAKİ XƏBƏRLƏRİ

Rüstəmbəyovun əzimi

Kuban Hökuməti nəzdinə Azərbaycan Cümhuriyyəti siyasi nümayəndəliyinə Cəfər bəy Rüstəmbəyov təyin edilmişdir. Rüstəmbəyov cənabları keçən gecə xüsusi tren [qatar] ilə məmuriyyətinə əzimet etmişdir [yola düşmüşdür].

Qatarın dayanması haqqında

Əmirhacıyan və Bülbülə kəndlərinin əhalisi Bakı-Sabunçu-Suraxanı qatarının məzkur [deyilən] kəndlərin arasında olan

“Beş budka” denilən yerdə kiçik mövqifdə [stansiyada] Keşlədə olduğu kimi bir qədər dayanması haqqında dəfəatla [dəfələrlə] lazımı yerlərinə müraciətdə bulunmuşdularsa da, müvəffəqiyyət həsil edəmməmişlərdi. Böylə ki, qatarın məzkur yerdə dayanması üçün binagüzarlıq edildiyinə [sərəncam verildiyinə] baxmayaraq, naçalnik Lazarev buna razı olmayırdı. İndi həman kəndlərin əhalisi Azərbaycan Cümhuriyyəti Türük və Məabir Nəzarətinə [Nəqliyyat və Rabitə Nazirliyinə] müraciətən bu barədə, yəni qatarın məzkur yerdə dayanmasından ötrü binagüzarlıq edilməsini rica etmişlərdir.

Təshih [düzəliş]

Dünənki nömrəmizdə “Bakı xəbərləri” qismində Tağıyev fabrikasında qulluq edən Hacı İsmayılzadə və Hacı Möhsün Kazımzadə “Müsavat” firqəsinə müraciətlə, onlara müdiriyyət tərəfindən edilən zülüm və əziyyətdən şikayət etmişlər və ilaxır, deyə bir fəqərə [hadisə] dərc edilmişdi. Halbuki, həmin şikayət Cəfər Bəndəli oğlu tərəfindən öz xoze-yinləri olan Hacı Kazım İsmayılzadə və Hacı Mirabdulla Mirmöhsünzadədən edilmişdir. Mühərririn xətası olduğunu göstərərək, bu barədə təshih-keyfiyyət edirik.

Maştağa kəndindən

(İdarəyə məktub)

Neçə dəfələr bizim kəndin fəqirlərinə pul, bez, ərzaq paylanıbdır. Amma bu zavallıların şəhərdən gətirilən qismətlərindən bir qismət də kənddə ayrılır və həтта bəzi hərəkətlərdən çoxlarına çat-

mayıb, bu xainanə məsələləri müzakirəyə qoyanda məhəllə ayrılığı münasibətilə çoxları o biri məhəllə vəkillərinin xainliyi barəsində danışmağa haqsız olmaqla tamam olur. Halbuki bu ərzaq beytülmaldır və ruhani atalar əli ilə verilməlidir, nə belə xainlər əli ilə. Qəzetə vasitəsilə rica edirik, pulsuz verilən ərzaq ruhanilər əli ilə verilsin.

Mətləb Hüseynzadə

FƏHLƏ HƏYATI

Suraxanıda mühazirə

Aprel ayının 22-də düşənbə [bazar ertəsi] günü saat 1-də Suraxanıda “Narodni dom”da [Xalq evində] “Müsavat” firqəsi tərəfindən Piri Mürsəlzadə cənabları “Qafqaziya cümhuriyyətləri və Könüllü ordu” ünvanı ilə mühazirə oxuyacaq və Səməd bəy Əlişgəndərzadə cənabları Azərbaycanın əyalətləri xüsusunda dakladda bulunacaqdır.

İranlıların iclası

Biz mədən dairəsində olan İran füğərayi-kasibəsi keçən cümə günü aprelin 4-də iki il bundan əqdəm [qabaq] füğərayi-kasibənin 300-ə qədər uşaqları oxudulan “Təməddün” məktəbinin o xarabazara dönmüş məktəb binasına cəm olub, çox danışığıdan sonra 7 nəfərdən ibarət bir heyəti-idarə seçdik ki, həmin heyət bu aprel ayının 11-ci gününə bir iclas çağırırsın. Hər 50 adama bir adam seçilib bu cümə aprel ayının 11-də cəm olduq “Təməddün” məktəbinin imarətinə. 400-dən artıq vəkil gəlmişdi.

Möhtərəm “Müsavat” firqəsinin üzvü Məşhədi Həmid Paşazadə cənablarını camaat bir səsle məclisə sədr intixab edib [seçib], usta Rəhman Qənbərlizadəni katib etdilər. Sədri-məclis nə üçün çağırıldığını camaata elan etdikdən sonra bir neçə adam danışdı, bədəhu [sonra] müvəqqəti heyəti-idarə siyahısını məclisə təqdim etdi. Məclis həmin heyəti bir səsle təsdiq edib 5 nəfərdən əlavə onlara köməkçi verdilər. Seçkidən sonra bir fəhlə nitqə başlayıb deyir:

“Ey vətəndaşlar! Zalım şahın zülümündən xilas olmaq üçün biz İran camaatı bir neçə il bundan əqdəm [qabaq] silaha sarılıb, zalım Məhəmmədəli şahın hökumətini yıxıb, onun yerində məşrutəli [konstitusiyalı] bir hökumət qoyduq ki, biz füğərayi-kasibə bir günə [bir növ] azad dolanaq, amma Nikolay zalımın o qəddar generalı Lyaxov bizim o müqəddəs binamızı İran zalımlarının köməyi ilə yıxıb bərhad etdi. Vətəndaşlar, hərçənd o bina yıxıldı, amma iranlı oğlunun məsləyi yıxılmadı. O, məşrutə qanunu üzrə davam etdi və bir də bu adamları ki, biz seçdik, yoldaşlar, bunların vəzifələri budur ki:

1) “Təməddün” məktəbinin əşyaları kimdə olmuş olsa, alıb yerinə qoysunlar və məktəbin skamyalarını və hər bir ləvazimatını düzəltsinlər ki, uşaqlarımız bundan artıq avara qalmasınlar.

2) Səidülüzərə cənablarından tələb etsinlər bu məktəbin adından, genə bu Ramazan xan ki, bu qədər füğərayə zülüm edir, buradan bunu əzl etsin [qovsun] və onun yerinə gələn cənab da böylə olsa gəlməsin. Hansı bir nümayəndə füğərayi-kasibəni əzməyə, rüşvət almaya,

bizə vacibdir onu hökumətimizin nümayəndəsi bilib, ona var qüvvəmizlə kömək edək.

3) Biz bu intixab etdiyimiz adamlara ixtiyar veririk, hər barədə biz fəqərəyikasibəni mühafizə etmək üçün hökumət nümayəndəsi yanında təşəbbüsatda bulunsunlar. Çarə olmasa lazımı məhəllinə [lazımı yerə] məlum edib, bizləri onun şəridən xilas etsinlər. Səbəb ki, bizim vilayəti-İran bu saat məşrutə üzrə idarə olunur, binaənileyh [ona görə], gərəkdir bizim nümayəndələrimiz də bizlə qanunla rəftar etsin, nəinki rüşvət yemək, önlərinin qanını alıb iki özü götürüb, bir də sahibinə verməklə. Qətiyyəni böylə şeylər gərəkdir olmasın.”

Bu arada bir nəfər məclisdə həqiqi səsi olmayan bir adam istədi ki, məclisə bir iğtişas sala. Cənabi-sədr onun sözünü kəsib, çünki məsələdən xaric olmuşdu, məclisdən xahiş etdilər ki, “Həzərat, bu adama söz verilsin, məsələdən xaric, ya yox?” Camaat bir səslə dedilər ki, “Nəinki ona söz, hətta onu biz iclasdan xaric edərək, səbəb, o xaindir, istəyir iclasa iğtişas sala, biz də duraq gedək.” Sədr səssə qoydu. Camaat bir səslə o xaini məclisdən ixrac etdi. Nətiq sözə başlayıb dedi:

“Camaat, bəsdir nə qədər biz bu Ramazan xanın zülmünə tab etdik. Lazımdır biz də bir siyasi firqə düzəldib böylə zalımların qabağını almaq.”

Camaat tamamən bu təklifi qəbul edib və ixtiyar verdilər sədr cənablarına bu qətnaməni qəzetəyə versin.

Sədr: Məşhədi Həmid Paşazadə
Katib: Usta Rəhman

Fəhlə iclası

19 nisan tarixində şənbə günü saat 9 radələrində “Kaspi yoldaşları”nın Zabrat mədən evlərində məzkur [adı çəkilən] şirkətin Balaxanı, Sabunçu dairələrində bulunan bütün mədənlərinin müsəlman işçiləri tətillik edərək mitinq tərtib vermişlərdi.

Mitinqdə Nobel yoldaşlarının 3, 4, 5, 6, 7-ci mədənlərində, Lianozov Zabrat mədəninə, Rotşild yoldaşlarının 38, 46, 107-ci mədənlərində, Ter-Akopov, Əsədullayev, “Moskovski”, Musa Nağıyev, İretski mədənlərində çalışan müsəlman işçilərinin tərəfindən nümayəndələr dəxi iştirak edirdilər.

Sədr kənar mədənlərdən gələn nümayəndələrə xitabən bildirir ki:

“Tətillik etməkdən məqsədiniz haqlı bir tələbimizi qəbul etdirməkdir. Və illa [yoxsa] heç bir siyasi və iqtisadi mənzurumuz [niyyətimiz] yoxdur. Keçən Mart hadisəsində həmin bu mənzildə sükunət edən [yaşayan] yoldaşlarımızdan 27 nəfəri xunxar [qanıqan] alçaqlar tərəfindən fəciyə [faciəvi] bir surətdə qətl edilərək quyulara doldur[ul]ublar. Məzlum arxadaşlarımızın qətlində iştirak etmiş canılardan “Usta Baxşı” [Saturov] nam [adlı] bir nəfər erməni “Kaspi” yoldaşlarının Paçevski mədəninə prikazşik təyin edilmiş. Biz müsəlman işçiləri qardaşlarımızın qətli gözümüzün qabağında dolanmasına laqeyd qala bilməzdik. Kəndi əlimizlə intiqam almaq da hökuməti-mətbuəmizə [vətəndaşı olduğumuz hökumətə] qarşı sui-ədab [ədəbsizlik] kimi tələqqi edəcəyi [qiyəmətləndiriləcəyi] şübhəsiz idi. Binaənileyh [ona görə], məzkur [deyilən] canini mədəndən kənar etmək zimmində [barəsində] kantora müraciət etdik.

İki həftə müddəti olar ki, təkrar müraciətimiz nəticə vermədiyindən maədə [əlavə], məzkur cani kəndi həmfikirlərindən ətrafına toplamağa şüru etmiş [başlamış]. İki gün əqdəm kantora caniləri mədəndən qovmadığı təqdirdə bütün “Kaspi” mədənlərini dayandıracağımızı ittila [xəbər] verdik. Tələbimizə etina edilmədi, tətillik etdik. Şimdi bu mənzildə sükunət edən yoldaşlardan keçən ildə Mart faciəsində icra edilən cinayətlərdə Usta Baxşı namdan rəyüleyin [öz gözləri ilə] müşahidə etdiklərini hazırda ittila versinlər.”

[1]Məşhədi Xəlil İsmayıl oğlu deyir ki:

“Keçən il davanın ikinci günü şu mənzilləri təxliyə edib fərar edənlərin cümləsində mən də Zabrat kəndinə qaçdım. Sabahkı gün qalan əşyamı çıxarmaq və mənzillərdə qalan yoldaşlardan ittila hasil etmək [xəbər bilmək] sədədi [məqsədi] ilə gəlib həyatə baxdıqda, gördüm Usta Baxşı neçə nəfər müsəlləh [silahlı] canilərlə yoldaşımızdan Nəbi namı cəbrən mənzilə daxil etdilər. Bir az keçmədən güllə açıldı.”

2) Hacıbaba Rza oğlu dedi:

“Yoldaşlar! Yoldaşımız dediyi kimi, davanın ikinci günü qaçanların cümləsində mən də Ramanı qaryəsinə [kəndinə] getmişdim. İki gün sonra saat 9 radələrində yoldaşlardan xəbər bilmək üçün gəlib gördüm Usta Baxşı durub həyatə vəsətində [ortasında]. Dağıstanlılardan Şalay nam mənzilindən həyatə çıxınca, Usta Baxşı məiyyətinə [ətrafında] bulunan müsəlləh canilərə “Vurun!” deyər əmr verdi. Canilər isə filfövr

[dərhal] biçərəni su boçkasının yanındaca qətl etdilər. Mütəəqibən [ardınca] iki nəfər qarabağlı Cəbrayıl namı mənzilindən kənara çəkildilər. Usta Baxşı kəndi əli ilə xəncəri Cəbrayıl namın qarnına soxdu.”

3) Məhəmmədsadiq nam ayağa qalxıb dedi:

“Həzərat! Mən Zabrat kəndində idim. Xəbər gətirdilər ki, qardaşını tutublar. Bu dəhşətli xəbəri eşitdikdə üz qoydum həmin evlərə tərəf gəlməyə. Yaxınlaşdıqda gördüm divarın dibində bir çuxur yerdə Usta Baxşı iki nəfər başqa ermənilər məiyyəti ilə bir nəfəri xəncər ilə qətl edirlər. Kənardan əhvalı böylə gördükdə, fəvrən [dərhal] Zabrat tərəfə qayıtdım. Həmin zikr etdiyim hadisə Hacıbaba yoldaşımız dediyi kimi, mənzildən çıxandan iki gün sonra ittifaq düşdü [baş verdi], ancaq mən əsr vaxtı [axşam] saat 4 radələrində bu ittifaqa təsadüf etdim.”

Məruzəçiləri mütəəqib [məruzəçilərin ardınca], ətraf mədənlərdən gəlmiş nümayəndələr birər-birər hərərətli nitqlər irad edərək [söyləyərək] “Kaspi” mədənləri işçi yoldaş və irqdaşlarının tələblərini qəbul etdirmək uğrunda həmə cür [hər cür] müzahirət və müavinətə [dəstək və köməyə] hazır olduqlarını izhar etdilər. Bədəhu [sonra] sədr camaata qəti qərar qəbulunu təklif etdi.

Müzakirat nəticəsində mitinq namından caniləri mədənlərdən kənar etdirmək xüsusunda Məsai Nəzarətinə [Əmək Nazirliyinə] və tövqif birlə istintaq bə'dində mühakimə edilməsi zimmində [həbs edilərək istiqtaqdan sonra məhkəməyə çıxarılması barəsində] Bakı vilayəti müddəyi-ümumiliyinə [prokurorluğuna] müraciət

edilməsi ittifaqi-ara ilə [yekdilliklə] qət və təsvib edildi [qərara alındı və təsdiqləndi]. Əslinə mütabiqdir [uyğundur].

Sədr: Cənnət Baxşəli oğlu

Katib: Məcid Sadiqzadə

ŞİKAYƏT

(Məşixətini

*[Şeyxülislamliq İdarəsinin]
nəzar-diqqətinə)*

Möhtərəm müdir əfəndi, rica edirik bizim bu neçə kəlmə şikayətimizi möhtərəm “Azərbaycan” qəzetəsinin bir guşəsində dərc buyurasınız.

Neçə ildən bəridir ki, Quba uyezdində Carxı icmasında ruhanilik vəzifəsini ifa edən molla Mehdiqulu Kərbəlayi Daşdəmir oğlu nam [adlı] molla, biçərə camaatın başına olmasın bəlalər gətirməkdədir. Həqiqəti kəşf etməkdən ötrü zeylədəki [aşağıdakı] əhvalatı bildirməyi mənfəətdən xali bilməyirik. İştə, əhvalat bu qərar ilədir:

Carxı icmasında Qaraçaylı kəndində mərhum Məşhədi Əbusəttar ilə Hacı Ağahüseyn Kərəm oğlunun dəyirmanı var şərəkətli [ortaq]. Məzkur Hacı Ağahüseyn Kərəm oğlunun hissəsini məzkur molla Mehdiqulu, bizim heç şeydən xəbərimiz yox, 1916-cı ilin iyun ayının 3 tarixli saxta bir kağız ilə Qaraçaylı kəndinin sakini mərhum Məşhədi Qoca Kərbəlayi Məhəmməd oğluna 400 manata satar və neçə nəfərin dilindən saxta imzalar da qoyar. Dəyirman sahibi Hacı Ağahüseyn Kərəm oğlunun dilindən bu kağızı yazdığı kimi, iki nəfər də şahid yazar, onların

əvəzindən də həman vərəqəni imza edər. Həman şəxslər də bunlardır: Məshədi Kərim İsmayıl oğlu və Mustafaqulu Ağabala oğlu. Guya bu şəxslər dəyirman satanda şahid olmuşlar, vəhalonki [halbuki] bir kəlmə də olsa onlar bu barədə bir şey bilməyirlər.

Fürsətdən istifadə edib kamali-cəsərətlə bunu da əlavə edirik ki, məzkur molla özünü Carxı icmasında sərbəst bir hökmran hesab edir. Nümunə olaraq bir sübut dəxi göstərə bilərik. Böylə ki, həman icmada nə qədər nikah işi olsa molların oğlu molla Əbülqasım ağa kəsməlidir. Başqa bir molla böylə işlərə müdaxilə etsə, molla Mehdiqulu ağa tərəfindən cəzaya giriftar olacaqdır.

Bunlardan əlavə, icmada nə qədər bivaris ölən olsa, cənab molla mütləq özünü “apekun” (qəyyum) təyin edir və mərhumdan qalma əmlak və qeyri varidatı bir neçə günün ərzində təməllük edib [sahiblənilib], işləri sərəncam edir.

Bu sətirləri yazmaqda öylə xəyal etməsinlər ki, bizim molla ilə bir ədavətimiz var. Xeyr, əstəğfirullah. Biz fəqət bədbəxt camaatımızı qəflət yuxusundan ayılmaqla bərabər, əziz və cavan Azərbaycanımızın paytaxtında yaşayan möhtərəm Məşixət İdarəsinin diqqətini məz-kur [adı çəkilən] molların işlərinə cəlb edirik. Burası da məxfi qalmasın ki, həman yuxarıda ərz etdiyimiz saxta kağız bizim əlimizdədir ki, bugünlərdə ərizə ilə bərabər divanxanaya verəcəyik. Qoy orada müfəttişlər gəlib bizim imzamızın əsil və ya saxta olduğunu təhqiq etsinlər və müqəssiri öz cəzasına yetirsinlər.

(imza)

Doktor Ağahüseyn Kazımov

Gəlib naxoşları yenə qəbul etməyə başlayıbdır. Əmrəzi-daxiliyyə [daxili xəstəliklər]. Qəbul edir səhər saat 10-dan 11-ədək; axşam saat 5-dən 7-yədək. Ünvan: Parapet, Şəfi İbrahimovun evində 3-cü mərtəbə. Telefon: 86-27.

5780

Doktor Musa bəy Rəfiyev

Daxili əmrəza [xəstəliklərə] düçar olan naxoşları qəbul etməyə başlamışdır. Səhər saat 9-11-ə kimi. Axşam saat 5-7-yə kimi. Ünvan: Armyanski, nömrə 15. Telefon 16-80.

b-37

Diş həkimi S. M. Hamburg

Nikolayevski küçədə nömrə 29, Parlaman qarşısında. Telefon 5-96. Dişlərə və ağıza müalicə edir. Kauçuk və qızıl üzərində süni dişlər qayırır. Dişləri və kökləri ağrısız çıxarır. Qəbul edir səhər saat 9-dan 2-yə kimi; axşam saat 4-dən 7-yə kimi.

5767

Diş həkimi Altmanın müalicəxanası

Şamaxinski küçə nömrə 20, 2[-ci] paralelni küçənin küncündə aptek ilə rubəru [üz-bəüz]. Telefon nömrə 18-73. Dişləri ağrısız çəkir və doldurur. Kauçuk və qızıl üzərində süni dişlər qayırır. Müsəlman xanımları ayrıca qəbul edir.

5783

Arvad diş həkimi M. S. İdaşkina

Naxoşları qəbul edir səhər saat 9-dan axşam saat 6-yə kimi. Ünvan: Nikolayevski küçədə 25 nömrəli evdə. Telefon 32-41.

2629

Petroqraddan gəlmiş doktor İshaq Avetisoviç Atayans (professor Mixaylovun müavini)

Mamalıq, qadın və urologiya naxoşluğu-na mübtəla olanları qəbul edir. (Bövl [idrar] yolu azarına, köhnə və təzə süzənəyə müalicə edir.) Bövl yolunu elektrik aləti ilə müayinə edir. Hər gün saat 3-dən 6-yə kimi. Çaharşənbə günləri fəqirləri pulsuz qəbul edir. Ünvan: Telefonu küçədə nömrə 6.

8710

Mama Gövhər xanım

Hər gün naxoşları qəbul edir saat 9-dan 12-yə qədər. Adres: Armyanski küçədə, 13 nömrəli evdə, 1-ci mərtəbə. (Bu yaxınlarda orada xüsusi təvəllüdxana [doğum evi] açılacaqdır.) Peyvənd etmək üçün təzə “limfa” vardır. Telefon nömrə: 58-39.

5779

Müvəqqəti müdir: Hacıbəyli Üzeyir

QEYD VƏ ŞƏRHLƏR**Teleqraf xəbərləri**

səh. 397. “...mayın 10-u olduğunu yəqin söyləyəcəkdir.”: qəzetdə “yəqin” yerinə “təyin” getmişdir.

“1871-ci sənə Frankfurt müahidənaməsi imza edilən günə.”: Fransanın məğlubiyyəti ilə başa çatan 1870-1871-ci illər Fransa-Prussiya müharibəsi nəticəsində Frankfurtda 10 may 1871-ci ildə sülh sazişi imzalanmışdı.

Sülh ətrafında

səh. 397. “İngilislər bolşeviklər haqqında”: bu xəbər kiçik fərqlərlə “Azərbaycan” qəzetinin 161-ci nömrəsində “Teleqraf xəbərləri” bölməsində “Bolşeviklər haqqında Avamlar Kamerasında” adı altında getmişdir.

“Avam Kamerası”: Britaniya Parlamentinin aşağı palatası olan İcmalar Palatası nəzərdə tutulur.

səh. 398. “Saar”: qəzetdə səhvən “Sara” kimi getmişdir; Almaniyanın qərbində, Fransa sərhədi yaxınlığında yerləşən və o dövrdə kömür istehsalı mərkəzlərindən biri olan Saar [Saarland] nəzərdə tutulur.

Qəzetələrdən

səh. 398. “Əmiri-Buxara”: Buxaranın sonuncu əmiri Alim xan nəzərdə tutulur.

səh. 399. “Çarcu”: Türkmənistanda indiki Türkmənabad şəhəri.

“Qurbanqala”: Türkmənistanda, Mərv şəhərindən təxminən 15 km şərqdə dəmir-yol stansiyası.

“Ravnina istasyonu”: Türkmənistanda Marı-Türkmənabad arasında dəmiryol xətti yaxınlığında şəhər tipli qəsəbə; hal-hazırda Bərqərar adlanır. Ravnina stansiyasının adı qəzetdə “Ravnani” kimi getmişdir.

Yəhudi hökuməti

səh. 399. “Yeni qəzetə”: İstanbulda 1908-1913 və 1918-1919-cu illərdə türk dilində nəşr edilmiş qəzet.

“Jurnal de Deba” (yaxud “Jurnal de Deba Politic e Literer”) [Journal des Débats Politiques et Littéraires]: 1789-1944-cü illərdə Parisdə fransız dilində nəşr edilən gündəlik qəzet.

“saheyi-Yəhuda”: e. ə. X əsrlə e. ə. VI əsr arasında mövcud olmuş Yəhuda krallığı nəzərdə tutulur.

səh. 400. “tərbiyi-dairə”: “dairənin kvadrata çevrilməsi”; sahəsi verilən bir dairə ilə eyni sahəyə malik bir kvadratın çəkilməsi. Bu məsələ həndəsənin çətin məsələlərindən biri olmuşdur.

Ermənilərin müdafiəsi

səh. 401. “Peti Parizyen” [Le Petit Parisien]: Parisdə 1876-1944-cü illərdə nəşr edilən gündəlik fransız qəzeti.

“mütəsərrif”: Osmanlıda və ilçə arasında inzibati ərazi vahidi olan sancağın idarəçisi.

“icrayi-təhəkküm”: qəzetdə “icrayi-təkim” getmişdir.

Çağırılacaq beynəlmiləl**konfrans münasibətilə****Naxçıvan və Şərur mahalları**

səh. 403. “Səbiq Qafqaziya canişini dəftərxanasının kalendarında...”: 1845-1916-cı illərdə Tiflisdə çap edilən, Qafqaz haqqında illik məlumat kitabı olan “Kavkazskiy kalendar” nəzərdə tutulur.

səh. 404. “Şah Abbasi-kəbir”: (Böyük Şah Abbas) 1587-1629-cu illərdə hakimiyyətdə olan Səfəvi şahı I Abbas.

Cənub-Qərbi Qafqaziya**Cümhuriyyəti**

səh. 408. “berdanka”: (yaxud Berdan tufəngi) təkətılan tufəng növü. Amerikalı

odlu silah ixtiraçısı Hayrem Berdanın [Hiram Berdan] şərafinə adlandırılmışdır. Rusiya imperiyası ərazisində XIX əsrin ikinci yarısından XX əsrin ortalarına qədər istifadə edilmişdir.

Rus ticarətinin tarixi

səh.409. “Ostzey”: Baltik dənizinin almanca [Ostsee] və bəzi digər dillərdə adı; qədim rus mənbələrində də bu ada rast gəlmək olur.

səh. 410. “xalmaqor” (xolmoqor): südlük inək cinsi; adını Arxangelsk quberniyasının Xolmoqorsk uyezindən götürmüşdür.

“Geniq”: alman əsilli mühəndis Hennin (əcdadlarının фамилиясы Henninq olmuşdur) nəzərdə tutulur, təhrif edilmişdir.

“imperatorun qadınının namı ilə”: Yekaterinbuq şəhəri I Pyotrun arvadı I Yekaterinanın şərafinə adlandırılmışdır.

səh. 413. “Pyotrun qızı Elizabet”: 1741-1762-ci illərdə hakimiyyətdə olan Rusiya imperatriçası Yelizaveta Petrovna.

“İkinci Katerina”: 1762-1796-cı illərdə hakimiyyətdə olan Rusiya imperatriçası II Yekaterina.

“Əsgərlərimizə – könüllülərimizə”**şeyri (səh. 414) üçün lüğət:**

dövləti-növzadi-milli: yeni yaranmış milli dövlət

ati: gələcək

nisvani-iffətpərvəri-milli: millətin ismətli qadınları

dideyi-ümmid: ümid gözü, ümidlə baxan göz

həmiyyət: qeyrət, təəssüb

paymalı-düşmən: düşmən tapdağı

çəmənزاری-vətən: vətən çəmənliyi, vətən bağı

əğyar: düşmən

qeyrətvəran: qeyrətlilər

pürşərəf: çox şərəfli

anı: onu

Bakı xəbərləri

səh. 415. “beytülmal”: dövlət xəzinəsinə məxsus olan şey.

Fəhlə həyatı

səh. 416. “Kaspi yoldaşları”: Bakıda və Abşeronda neft istehsalı və ticarəti ilə məşğul olan, əsas 1886-cı ildə Qukasov (Qukasyan) qardaşları tərəfindən qoyulan “Kaspi ortaqlığı” [Каспийское товарищество] şirkəti nəzərdə tutulur.